MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

INDRIUS BOLISAS
(CIVILINĖ TEISĖ)

# VAIKŲ IŠLAIKYMO DYDŽIO IR FORMOS PAKEITIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. Dr.
Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Vilnius, 2020

# TURINYS


**ĮVADAS** ..... 3

**1. VAIKO TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ** ..... 7

**2. VAIKŲ IŠLAIKYMO DYDŽIO NUSTATYMO YPATUMAI** ..... 10

**2.1. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos gynimo principas** ..... 11

**2.2. Proporcingumo principas** ..... 13

**2.3. Tėvų lygiateisiškumo principas** ..... 16

**2.4. Vaikų ir tėvų turto atskyrimo principas** ..... 18

**3. VAIKO IŠLAIKYMO DYDŽIO IR FORMOS PAKEITIMO KRITERIJAI IR MOMENTAS** 21

**3.1 Tėvų turtinės padėties pasikeitimas** ..... 27

**3.2. Vaiko poreikių pasikeitimas** ..... 35

**3.3 Vaikui priteistino išlaikymo dydžio pakeitimas** ..... 38

**3.4 Vaiko išlaikymo formos pakeitimo ypatumai** ..... 46

**IŠVADOS IR PASIŪLYMAI** ..... 54

**LITERATŪROS SĄRAŠAS** ..... 57

**ANOTACIJA** ..... 63

**ANOTATION** ..... 63

**SANTRAUKA** ..... 64

**SUMMARY** ..... 65

**PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ** ..... 66

# ĮVADAS

` **Temos aktualumas.** 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas daugelį civilinių santykių sureguliavo naujai, o ypatingai daug naujų tendencijų išryškėjo šeimos teisinių santykių srityje. Tai iš dalies lėmė, kad vaiko padėtis ir atitinkamai – tėvų teisių bei pareigų jų vaikų atžvilgiu apimtis bei samprata Lietuvos teisės sistemoje smarkiai pakito.

Lietuvos valstybė pripažįsta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, natūrali vaikų auginimo ir gerovės aplinka, kad vaikams yra būtina ypatinga apsauga ir priežiūra tiek iki gimimo, tiek ir po jo[1]. Įstatymų ir kitų teisės aktų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, prioritetinę vaiko teisių ir interesų apsaugą bei gynimą, vaikų auklėjimą šeimoje, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir pareigas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje 6 dalyje nustatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Ši Konstitucijos norma iš esmės atitinka Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalies nustatančios tėvų didžiausią atsakomybę už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal tėvų sugebėjimus ir finansines galimybes. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192-3.203 straipsnių, įtvirtinančių tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, nuostatas. Tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo šias pareigas vykdyti tinkamai. Materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra tinkamo išlaikymo forma ir dydis, tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai.

Vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo Lietuvos teismų praktikoje analizė atskleidžia ir šios darbo temos aktualumą bei svarbą. Akivaizdu, kad iš esmės keičiantis požiūriui į vaiką ir jo tėvų teises bei pareigas, iš esmės ėmė kisti ir iki tol nusistovėjusi teismų praktika, visos visuomenės požiūris į šeimos teisinius santykius. Teismuose nors ir po truputį mažėja, teisminių ginčų dėl vaikų išlaikymo dydžio ir formos nustatymo, o taip pat dėl pakeitimo, pasikeitus tėvų turtinei padėčiai, ar padidėjus vaikų poreikiams, tačiau aktualių problemų išlieka daug. Remiantis Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, teismų išnagrinėtos bylos dėl išlaikymo vaikams priteisimo 2016 m. – 6415 bylų, 2017 m. – 5926 bylos, 2018 m. -5630 bylų.[2]

[1] Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Jolanta Vėgelienė, *Vaikų išlaikymas: kai kurie aktualūs teoriniai ir praktiniai aspektai* // (2012). Jurisprudencija, Nr. 19 (1).
[2] https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=1ee92de2-486b-4ac1-b1b1-6a3bee51de33#/ (žiūrėta 2020 03 18).

**Darbe analizuojama problema -** ar vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas bei įstatymo normų taikymas teismų praktikoje atitinka geriausių vaiko interesų principą bei nepažeidžia pačių tėvų turtinių interesų.

Pasak „Vaiko teisių konvencijos“[3] nuostatas kuriose yra deklaruojama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės teisės ir pareigos, susijusios su vaiko teisių įgyvendinimu, tenka vaiko tėvams, įvertinant, kad vaiko teisės į išlaikymą užtikrinimas sudaro sąlygas kitoms vaiko teisėms (teisė į būstą, mokslą, tinkamas gyvenimo sąlygas ir pan.), būtina garantuoti tėvų pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus vykdymą[4].

**Darbo mokslinis naujumas ir reikšmė.** Mokslinių straipsnių, teismų praktikos analizė rodo, kad tiek mokslo darbuose, tiek teismų praktikoje dažniausiai paliečiama vien vaikų išlaikymo problematika. Darbas naujas ir originalus tuo, jog nagrinėjamos vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo problemos, sietinos su MMA (toliau - minimalios mėnesinės algos ) kriterijaus interpretacija; analizuojama „vaiko pinigai“ priskirtini prie pinigų sumos, kuria yra tenkinami vaiko poreikiai, tokiu būdu šia suma sumažinant tėvų pareigą teikti išlaikymą vaikui, ar vis tik šie „vaiko pinigai“ turi būti vertinami, kaip atitinkama dalimi to iš tėvų, kuris gauna „vaiko pinigus“, turtinę padėtį gerinančiu kriterijumi. Darbe taip pat analizuojamas vis labiau populiarėjantis tėvų valdžios lygybės principo modelis, kuomet vaikas „50:50 procentų“ laiko leidžia su kiekvienu iš tėvų ir kiekvienas iš tėvų iš esmės pusę laiko tenkina kasdieninius vaiko poreikius. Šios problemos yra naujos, kontraversiškai vertinamos, todėl reikšmingos bei aktualios. Dauguma teisės teoretikų bei praktikų vaikų išlaikymo problematiką analizuoja, siekdami nustatyti, kada ir kokioms prielaidoms esant, atsiranda tėvų pareiga išlaikyti vaikus, trumpai aptardami paties išlaikymo įgyvendinimą. Šiame darbe labiau orientuojamasi į nusistovėjusios praktikos išlaikyti vaikus formavimosi priežastis, prielaidas bei praktines vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo problemas.

**Tyrimo tikslas** – atskleisti vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo kriterijus bei jų taikymo pagrįstumą, kartu siekiant identifikuoti problemas dėl teisės normų aiškinimo teismų praktikoje.

**Tyrimo uždaviniai:**

- Atskleisti vaiko teisės į išlaikymą sampratą, vaikų išlaikymo dydžio ir formos nustatymo bei pakeitimo ypatumus.
- Aptarti vaikų išlaikymo bendruosius principus.

[3] Vaiko teisių konvencija, Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.
[4] Kudinavičiūtė – Michailovienė I., Vėgelienė, J., Vaikų išlaikymas: kai kurie aktualūs teoriniai ir praktiniai aspektai// Jurisprudencija, 2012, Nr. 1.

- Ištirti kaip vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo normos taikomos Lietuvos teismų praktikoje.
- Įvertinti esminius vaiko poreikių bei tėvų turtinės padėties pasikeitimo pagrindus.
- Nustatyti vaikų išlaikymo dydžio ir formos ypatumus, taikant išlaikymo dydžio sumažinimą bei padidinimą bei sprendžiant dėl išlaikymo įsiskolinimo kaip pagrindą pakeisti išlaikymo formą.

**Ištyrimo lygis** Tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Civilinis kodeksas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kiti teisės aktai, kurių įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios išlaikymo pareigą, atitinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas. Lietuvos teisės literatūroje vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo tema yra siaurai išanalizuota šeimos teisės specialistų. Išsamesnė analizė pateikta LR Civilinio kodekso komentaro III knygoje, taip pat remiamasi G. Sagačio[5], I. Kudinavičiūtės – Michailovienės,[6] J. Vėgelienės[7] bei kitų autorių moksliniais darbais, straipsniais skirtais vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo problematikai.

Paminėtini 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ bei šiuo nutarimu patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“, kurioje aptariama tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus, pagrindiniai jos principai, išraiška, paskirtis bei analizuojami kiti šios pareigos aktualūs aspektai.

Teismų praktika vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo klausimu yra gausi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs vienodą praktiką išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo bylose, kuria turi remtis bei remiasi žemesnės instancijos teismai. Darbe analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių instancijų teismų praktika nuo 2003 iki 2020 metų.

**Tyrimo metodika.** Rašant darbą taikyti sisteminės analizės, dokumentų analizės bei kiti metodai. Metodų pasirinkimą sąlygojo plačios paminėtų metodų taikymo galimybės bei santykinai aukštas efektyvumo lygis, atsižvelgiant į nagrinėjamos problematikos specifiką bei duomenų prieinamumo galimybes. Pasirinktų metodų pagalba darbe analizuojami Lietuvos

[5] Sagatys G. *Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai,* Jurisprudencija, 2005, t1 (63).
[6] I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, V.Šimkienė. *The Child's Right to Maintenance: Criteria for Establishment of the Amount and Form of Maintenance in Lithuania*// Family Law and Family Realities, Eleven International Publishing: The Hague, The Netherlands (2019).
[7] Kudinavičiūtė-Michailovienė I., Vėgelienė J., Child Maintenance: Several Topical Theoretical and Practical Aspects, Jurisprudencija, 2012, p. 209-229.

Respublikos teisės aktai, teismų praktika ir moksliniai straipsniai, susiję su vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimu.

Darbe naudojami įvairūs tyrimo šaltiniai, tačiau, bene didžiausias dėmesys skiriamas Lietuvos Respublikos priimtiems bei šiuo metu galiojantiems teisės aktams, reglamentuojantiems vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimą, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, formuojančiai ir aiškinančiai šios vaiko teisės įgyvendinimo svarbiausias kryptis.

**Magistro darbo struktūra -** darbą sudaro įvadas, trys skyriai bei išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama vaiko teisė į išlaikymą, išlaikymo atsiradimo bei pasibaigimo momentas. Antrajame skyriuje nagrinėjami vaikų išlaikymo dydžio nustatymo ypatumai, analizuojami teisės principai, reglamentuojantys tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus. Trečiajame skyriuje analizuojama išlaikymo išraiškos - dydžio ir formos pakeitimo ypatumai bei aplinkybės moksliniuose straipsniuose, o taip pat nagrinėjamas vaiko išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas bei įstatymo normų taikymas teismų praktikoje. Išvados apibendrina baigiamąjį darbą. Darbe pateikta santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas.

**Ginamasis teiginys.** Magistro baigiamajam darbui keliamas šis ginamasis teiginys - vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas atitinka geriausių vaiko interesų principą.

# 1. VAIKO TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ

Tėvų pareigą išlaikyti nepilnamečius vaikus imperatyviai įtvirtina įvairūs teisės aktai. Pirmiausia, tiesiogiai tokią tėvų pareigą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucija[8], kuri numato, jog tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti **(**Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis). Konstitucinė tėvų pareiga reiškia nepilnamečių vaikų konstitucinę teisę gauti iš tėvų šį išlaikymą. Tokia tėvų pareiga numatyta ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo[9] 21 straipsnio 2 dalyje, kuri įtvirtina abiejų tėvų pareigą vienodai rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu. Tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus, užtikrinti jų teisę į normalų augimą, vystymąsi, ugdymą, įgimtų ir įgytų gabumų lavinimą nustato ir tarptautinė teisė – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (toliau – CK) 3.192 straipsnyje. Be kita ko, CK 3.156 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios (CK 3.156 straipsnio 1 dalis). Tai reiškia, kad jie abu turi lygias pareigas išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra suformavęs nuostatą, jog „tėvų prievolė išlaikyti savo vaikus yra **absoliuti** (paryškinta autoriaus), t. y. nepriklausomai nuo to, ar vaikas gimė susituokusiems ar nesusituokusiems tėvams, ar vaiko tėvai gyvena kartu (santuokoje, partnerystėje ir pan.) ar atskirai, vaikas atskirtas nuo tėvų ar apribota jų valdžia (išskyrus vaiko įvaikinimą), tėvai (kiekvienas jų) turi teikti išlaikymą“[10]. Tokia tėvų pareiga kyla iš prigimtinės tėvų prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki jiems sulaukiant pilnametystės. Tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo šias pareigas vykdyti tinkamai. Materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra tinkamo išlaikymo forma ir dydis, tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai. Vaiko teisė į išlaikymą atsiranda nuo jo gimimo momento. Vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos yra grindžiamos vaiko iš tėvų kilme, kuri patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su ja susijusias, įstatymų nustatytas teises ir pareigas (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis, CK 3.137 straipsnis).

[8] Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
[9] Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.
[10] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-513/2011.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad pareigos rūpintis vaiku, auklėti jį ir išlaikyti, sudaryti normalias gyvenamosios aplinkos sąlygas kyla iš tėvų prigimtinės prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki šiems sulaukiant pilnametystės. Tėvai negali atsisakyti vykdyti savo pareigos išlaikyti vaiką iki pilnametystės arba perkelti šios pareigos vykdymo kitiems asmenims, taip pat ir vienam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas. Todėl nors tėvų turtinė padėtis yra svarbus veiksnys, nustatant nepilnamečiam vaikui skiriamo išlaikymo dydį, tačiau net ir tuo atveju, jei vaiko tėvai neturi pajamų ir turto, jų pareiga išlaikyti nepilnametį vaiką nedingsta (neeliminuojama).

Pažymėtina, kad įstatymas įtvirtina galimybę tėvams susitarti dėl vaikui teikiamo išlaikymo formos ir dydžio (CK 3.192 straipsnio 1 dalis), tačiau siekiant užtikrinti vaiko teisę į išlaikymą bei siekiant įtvirtinti abiejų tėvų vienodą pareigą teikti vaikui išlaikymą, tėvams (vienam jų) nevykdant pareigos išlaikyti nepilnametį vaiką, įstatyme nustatyta galimybė teismui priteisti iš jų (vieno jų) išlaikymą, kurį jie (jis) turės pareigą teikti ateityje (nuo teismo sprendime nurodytos datos), taip pat priteisti išlaikymo skolą. Minėtina, jog nors teisė reikalauti išlaikymo atsiranda nuo tada, kai vaiko tėvas (motina) jo nebeteikia, tačiau įstatyme nustatytas ribojimas išlaikymo skolai priteisti, t. y. išlaikymo skola negali būti išieškota daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pateikimo dienos (CK 3.200 straipsnis).

Vaiko išlaikymo pareigos pripažinimas prigimtine lemia, kad jos, kaip ir kitų pareigų tiesiogiai užtikrinti, kad būtų tenkinami prigimtiniai vaiko poreikiai, vykdymo užtikrinimui turi būti skiriama ypač daug dėmesio. Tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo minėtą pareigą vykdyti tinkamai.

Išlaikymo pareiga taip pat atsiranda įsivaikinus vaiką. Tačiau civilinis kodeksas nenustato patėvio (pamotės), kuris nėra įsivaikinęs kito sutuoktinio vaikų, pareigos išlaikyti povaikius, skirtingai, nei buvo įtvirtinta santuokos ir šeimos kodekse (SŠK) 95 straipsnyje. Pripažįstama egzistuojant prigimtinę šių asmenų tarpusavio prievolę, todėl patėvis (pamotė), faktiškai išlaikęs povaikį, neturi teisės reikalauti grąžinti šiam išlaikyti skirtas lėšas (CK 6.241 str. 1 d. 3 p.).

Kai tėvai gyvena kartu, vaikų išlaikymo klausimai sprendžiami jų bendru sutarimu. Tai reiškia, kad abu tėvai sutaria, kiek bendrų ar asmeninių kiekvieno lėšų bus skiriama vaikui išlaikyti. Tėvų pareigai išlaikyti vaikus neturi įtakos tėvų tarpusavio turtiniai santykiai. Vaikų išlaikymo pareiga egzistuoja neatsižvelgiant į tai, tėvai gyvena bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisiniu režimu ar vedybų sutartyje nustatytų turto teisiniu režimu. Tėvai, gyvenantys

skyrium (kai nutraukta santuoka ar patvirtinta separacija), taip pat gali susitarti dėl vaikų išlaikymo sudarydami atitinkamą sutartį (CK 3.193 str.)

Prievolė išlaikyti vaikus ribojama laiko atžvilgiu. Bendroji taisyklė, kad ši prievolė baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės. Taigi neturi reikšmės, ar sulaukęs pilnametystės vaikas mokosi, dirba ir panašiai. Pripažįstama, kad darbingas pilnametis asmuo pats privalo pasirūpinti savo išlaikymu. Išimtis padaryta tik kai vaikas, dar būdamas nepilnametis, tapo nedarbingas dėl invalidumo (pvz., gimė fiziškai ar psichiškai neįgalus ir pan.). Tokiu atveju tėvų pareiga išlaikyti nedarbingą vaiką išlieka ir šiam sulaukus pilnametystės (CK 3.194 str. 3 d.).

Kadangi tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams (CK 3.156 str.), tai jų pareiga išlaikyti vaikus taip pat yra lygi. Tačiau tėvų turtinės galimybės išlaikyti vaikus gali būti nevienodos, pavyzdžiui, gali gerokai skirtis tėvų pajamos. Tokiais atvejais abu tėvai išlaikymą vaikui privalo teikti proporcingai savo turtinei padėčiai. Taigi didesnes pajamas gaunantis tėvas (motina) turi prisiimti ir didesnę dalį išlaidų, reikalingų vaikui išlaikyti. Ši taisyklė taikoma vaiko tėvams gyvenant tiek kartu, tiek skyrium. Taigi neatsižvelgiant į tai, su kuriuo iš tėvų nutraukus santuoką ar patvirtinus separaciją gyvena, vaikas privalo būti išlaikomas tiek motinos, tiek tėvo. Jeigu kuriam iš tėvų pareiškiamas ieškinys dėl išlaikymo priteisimo, tai priteisiamo išlaikymo dydis turi būti skaičiuojamas atsižvelgiant ir į kito iš vaiko tėvų gaunamas pajamas.

Teismas gali sumažinti arba padidinti priteisto išlaikymo dydį pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis. Pavyzdžiui, išlaikymo dydis gali būti sumažinamas, jei vieno iš tėvų sumažėjo gaunamos pajamos, tuo tarpu priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas, jei atsirado papildomos vaiko priežiūros išlaidos (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra), arba sumažėjo atsakovo išlaikomų asmenų skaičius.

# 2. VAIKŲ IŠLAIKYMO DYDŽIO NUSTATYMO YPATUMAI

Vienas iš esminių vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo kriterijų yra vaiko išlaikymo dydžio nustatymas. Jis parenkamas vadovaujantis tam tikromis sistemomis, kurios įvairiose šalyse skiriasi – pavyzdžiui, procentinės pajamų dalies sistema, poreikių ir galimybių balanso sistema, išlaidų dalijimosi bei pajamų padalijimo sistemos. Šias, dažniausiai naudojamas vaiko išlaikymo dydžio sistemas išsamiai analizavo dr. G. Sagatys, nurodydamas, jog „kiekviena šių sistemų turi savų pranašumų ir trūkumų, todėl kalbėti apie kiekvienos iš jų tobulumą galima tik santykinai. Nėra universalios vaiko išlaikymo dydžio nustatymo sistemos, tad galima manyti, kad kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje vyraujantis modelis laikytinas tinkamu tiek, kiek jis atspindi toje valstybėje vyraujančias socialines ir ekonomines realijas tam tikrame visuomenės ir teisės raidos etape.[11]

Taikant materialinės teisės normas, reglamentuojančias tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, svarbu atsižvelgti ir į bendruosius bei specialiuosius teisės principus, jų įtaką reglamentuojamiems santykiams. „Principai nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, sprendžiama konkreti teisinė byla, kad kiekvieną kartą atliekant teisinį reguliavimą būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai“.[12] Civilinės teisės principai - „tai Konstitucijoje suformuluotos teisinės idėjos, apimančios svarbiausias socialines vertybes, kuriomis remiasi įstatymų leidėjas civiliniais įstatymais reglamentuodamas privačius santykius, o institucijos ir asmenys taikydami ar kitaip įgyvendindami šiuos įstatymus“.[13] Remiantis LR CK normomis, šeimos teisiniai santykiai grindžiami monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais bei kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais, kurie yra nurodyti CK 1.2, 1.5 straipsniuose (LR CK 3.3 straipsnio 1 dalis).

„Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus yra civilinės teisės dalies šeimos teisės institutas, todėl be bendrųjų civilinių santykių teisinio reglamentavimo principų (LR CK 1.2. straipsnis), taikytini šeimos santykių teisinio reglamentavimo (LR CK 3.3. straipsnis) ir kiti principai, kurie įstatyme atskirai neišskirti, tačiau įtvirtinti atskirose teisės normose“.[14] Toliau pabandysime aptarti pagrindinius teisės principus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti vaikus.

---

[11] Sagatys G., *Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai,* Jurisprudencija, 2005, t1 (63), 23-33, p. 26.
[12] Vaišvila A. *Teisės teorija.* Vilnius: Justitia, 2004. P. 146.
[13] Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. *Civilinė teisė. Bendroji dalis.* Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. p. 53.
[14] LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

### 2.1. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos gynimo principas

Kiekvienas vaikas visuomenėje turi specifinį teisinį statusą. Tai lemia jo fizinė bei psichologinė nebranda. Vaikas – tai ypatingos apsaugos reikalaujantis visuomenės subjektas, neturintis veiksnumo arba turintis ribotą veiksnumą. Taigi vaiko galimybė įgyti savo veiksmais teises bei pareigas yra ribota, paprastai priklausoma nuo kitų asmenų valios. Šio principo esmė ir yra ta, jog visose sferose turi būti siekiama apsaugoti bei garantuoti vaiko interesų viršenybę.

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas įtvirtintas LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje bei JT Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje, kuriose numatyta, jog šis principas yra vienas iš svarbiausių vaiko teisių bei interesų garantų, reiškiančių, jog „priimant bei taikant teisės aktus, sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokį veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti“.[15]

Žodis „prioritetas“ reiškia „atradimo, išradimo ir pan. pirmenybę laiko atžvilgiu“.[16] Taigi vaiko interesams – kaip „svarbiam, rūpimam dalykui“ - turi būti teikiama pirmenybė. Sprendžiami klausimai, kurių dalyviais yra vaikai, įgyja ypatingą prioritetinį statusą. „Nustatydamas konkretaus vaiko poreikių turinį, teismas turi atsižvelgti į tai, kad nustatytas išlaikymas būtų pakankamas tenkinti būtinas vaiko vystymosi sąlygas (Vaiko teisių konvencijos 3.27 straipsniai, CK 3.155, 3.165 straipsniai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 7–8, 11–14, 18 ir kiti straipsniai)[17]. Būtinoms vaiko vystymosi sąlygoms sudaryti turi būti patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui“.[18] Tai lemia „vaiko, kaip sveikos dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius materialinius ir kitokius poreikius“.[19]

„Principo išskirtinį teisinį statusą lemia ir tai, jog teismai, spręsdami vaiko išlaikymo klausimus, privalo atsižvelgti į jo interesus bei poreikius (CK 3.192 – 3.208 straipsniai), visas abejones dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo ir pan. turi vertinti vaiko interesų naudai, vaikams priklausantis turtas, taip pat ir išlaikymas privalo būti tvarkomas ir naudojamas

[15] Šimonis M., Januškienė J. *Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje* // Teisės problemos. 2001, Nr. 4. p. 63.
[16] Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. T. VIII. p. 209.
[17] Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.
[18] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-620/2005.
[19] LAT senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymo taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

išimtinais vaiko interesais“.[20] Šią nuostatą patvirtina ir LR CK, numatantis, jog išlaikymas priteisiamas vaiko interesų naudai bei privalo būti tvarkomas ir naudojamas išimtinais vaiko interesais. LAT pabrėžė, jog „CK 3.186 straipsnyje nustatyta, kad tėvai neturi teisės į nepilnamečio vaiko turtą, todėl ieškovo teikiamas išlaikymas yra skirtas vaiko poreikiams tenkinti ir negali būti naudojamas atsakovės prievoliniams įsipareigojimams – grąžinti 22 000 Eur paskolą – vykdyti“.[21]

„Vaiko interesų turinys – tai ne paties vaiko subjektyvus požiūris į tai, kas svarbu, reikšminga ar naudinga“.[22] Su amžiumi kiekvieno vaiko poreikiai, interesai kinta. Tai gali lemti įvairūs faktoriai, pavyzdžiui, vaiko pomėgiai, sveikata, aplinka ir pan. Todėl teismai, spręsdami klausimą dėl išlaikymo priteisimo turi įvertinti subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai sprendžiamas išlaikymo klausimas keliems vaikams, teismas turi įvertinti kiekvieno vaiko poreikius bei esamą tėvų turtinę padėtį. Taigi „vaikai turi lygias teises gauti išlaikymą, tačiau kiekvienam iš jų skiriamo išlaikymo dydis gali skirtis priklausomai nuo objektyvių ir subjektyvių priežasčių, būtent vaiko poreikių: gyvenimo sąlygų užtikrinimo, sveikatos priežiūros, fizinio ir dvasinio lavinimo ir kitų. Tiek tėvų galimybės teikti išlaikymą, tiek vaikų poreikiai per tam tikrą laikotarpį gali pakisti, todėl teismų sprendimai dėl išlaikymo šalims neįgyja res judicata galios, o CK 3.201 straipsnyje nustatyta, kad išlaikymo dydis gali būti sumažintas arba padidintas, priklausomai nuo pakitusių vaiko poreikių ar iš esmės pasikeitusios tėvų turtinės padėties“.[23]

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas yra įtvirtintas 1989 m. lapkričio 20 d. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“.[24] Šio principo svarbą pripažino Vaiko teisių komitetas bei Europos Tarybos Ministrų kabinetas. Pastarasis pabrėžė, jog „bet kurios institucijos sprendimas dėl tėvų pareigų priskyrimo ar vykdymo visų pirma turi būti paremtas vaiko interesais“.[25]

Lietuvos teisės sistemoje šis principas buvo įtvirtintas 1996 m. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kurio 4 straipsnio 1 punktas numatė vaiko interesų viršenybę. Tai buvo „pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą. Šiame

[20] LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
[21] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2015.
[22] Šimonis M., Januškienė J. *Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje* // Teisės problemos. 2001, Nr. 4. p. 6.
[23] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2015.
[24] 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501.
[25] Saulle M.R., Kojance F. The Rights of the child. International instruments. New York, 1995. p. 54.

įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės bei laisvės, kurios turėjo būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais“.[26] Pažymėtina, jog LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas[27] įtvirtino nuostatą, jog esant kolizijai, t. y. kilus ginčui, kai įstatymai arba kiti teisės aktai nustato kitaip nei šitas įstatymas, vadovaujamasi šio įstatymo nuostatomis, o tai reiškė, jog vaiko interesai yra išskiriami iš vertybių visumos ir įgyja prioritetinį statusą.

Teismų praktikoje nurodytas principas taikomas gan plačiai. Juo vadovaujamasi sprendžiant klausimus dėl išlaikymo dydžio ir formos nustatymo, nagrinėjant įrodymų pakankamumą, sprendžiant kitus su vaiko išlaikymu susijusius klausimus. LAT ne kartą, spręsdamas išlaikymo ir dydžio klausimus bei siekdamas išlaikyti balansą tarp vaiko poreikių ir tėvų galimybių, pažymėjo, jog „šių kriterijų pusiausvyrą padeda išlaikyti CK 3.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prioritetinis vaiko teisių ir interesų apsaugos principas, kuriuo visais atvejais privalo vadovautis teismas, spręsdamas ne tik vaikų išlaikymo, bet ir kitus su vaiku susijusius klausimus“.[28] Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas suteikia vaikui pilnaverčio teisinių santykių dalyvio statusą. Todėl teismas, spręsdamas išlaikymo klausimus, turi vadovautis subjektyviųjų ir objektyvių kriterijų visuma, įvertinti situaciją per vaiko interesų bei prioritetų prizmę.

### 2.2. Proporcingumo principas

Proporcingumo principas reiškia, jog turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp vaiko teisėtų interesų bei esamos tėvų turtinės padėties. Taigi turi būti randamas išeities taškas, leidžiantis suderinti subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus, nepažeidžiant vaiko ir tėvų interesų. Proporcingumo principas „vienas iš esminių ne tik 8 straipsnio, bet ir visos EŽTK interpretavimo principų“.[29] Šiuo principu dažniausiai vadovaujamasi nustatinėjant išlaikymo dydį bei parenkant tinkamą išlaikymo formą. LR CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir turi užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. LAT pabrėžė, jog „proporcingumo principas, reiškiantis, kad vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties, lemia išvadą, kad teismas negali priteisti vaikui išlaikyti (kad ir kokie būtų vaiko poreikiai) daugiau, negu tai objektyviai leidžia jo

[26] Stripeikienė J. *Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema* // Jurisprudencija. 2003, Nr.42 (34). P. 13.
[27] Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Žin. 1996, Nr. 33-807.
[28] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2016.
[29] Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/ LTU. - Vilnius, 2004. p. 42.

tėvų turtinė padėtis“.[30] Taigi yra suformuota vienoda praktika, jog teismas turi nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus: konkretaus vaiko poreikius ir abiejų vaiko tėvų turtinę padėtį.[31]

Teisės aktai vaiko išlaikymo dydį pirmiausia sieja su protingais jo paties poreikiais. Pažymėtina, jog „kiekvienam vaikui būdingi individualūs dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai, turtiniai ir kitokie poreikiai, kuriuos patenkinti yra ne tik moralinė, bet ir teisinė abiejų vaiko tėvų pareiga. Bendrieji vaiko poreikiai - tai vaiko maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros, mokymo, auklėjimo, laisvalaikio poreikiai“.[32]

Įstatymas nereglamentuoja, kokio dydžio išlaikymą turi teikti kiekvienas iš tėvų, todėl, sprendžiant dėl priteistino išlaikymo dydžio, turi būti vadovaujamasi CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais kriterijais: išlaikymo dydis turi būti proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai bei užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties kriterijai įstatyme nedetalizuoti, tačiau nuosekliai išplėtoti kasacinio teismo praktikoje.

Pagrindas apskaičiuoti vaikui reikalingą išlaikymą yra jo poreikiai. Nustatydamas konkretaus vaiko poreikių turinį, teismas turi įvertinti, ar išlaikymas bus pakankamas vaiko būtinoms vystymosi sąlygoms tenkinti, t. y. ar bus patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui. Visapusiškam vaiko vystymuisi turi būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena ir pan.), bet skiriamas dėmesys vaiko laisvalaikio, bendravimo, saviraiškos pomėgiams, lavinami gabumai.[33] Vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties proporcingumo principas reiškia, kad vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo vaiko poreikių ir tėvų galimybių šiuos poreikius patenkinti.[34]

Vaiko teisių konvencijoje akcentuojama būtinybė sudaryti galimybę nepilnamečiam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį pasirengimą, būti medicinos darbuotojų aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, sudaryti sąlygas ugdyti asmenybei ir brėsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu (Konvencijos 23 straipsnio 3 dalis).[35] „Siekiant, jog suaugęs vaikas taptų visaverte asmenybe, išlaikymo forma bei dydis negali būti ribojami vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimtus bei įgytus gebėjimus. Tėvai atsakingi už vaiko aplinką ir sudaromas realias prielaidas formuotis normaliai vaiko vertybių (požiūrių) sistemai, už paramą

[30] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2011.
[31] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2013.
[32] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013.
[33] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013.
[34] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2008.
[35] 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501.

vaikui siekiant išsilavinimo, jam realizuojant turimus sugebėjimus, pomėgius“.[36] Taigi vaiko poreikius galima suprasti siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme vaiko poreikiai – tai fiziologiniai poreikiai (gyvybiniai poreikiai), kaip maistas, drabužiai, būstas ir pan., leidžiantys vaikui vystytis fiziologiškai ir socialiai. Tuo tarpu vaiko poreikiai plačiąja prasme – tai besivystančios asmenybės dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai poreikiai, ugdantys vaiką kaip tam tikrą asmenybę, bei jo pasaulėžiūrą. Teismai, siekdami tinkamai taikyti proporcingumo principą, turi vertinti šių poreikių visumą.

Svarbus aspektas, taikant proporcingumo principą išlaikymo dydžio klausimais, - kiekvieno iš tėvų dalis vaikų išlaikymo prievolėje. CK 3.156 straipsnio 1 dalis įtvirtina tėvų valdžios lygybės principą, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaikams yra lygios - tiek tėvas, tiek motina yra vienodai atsakingi už tėvų valdžios įgyvendinimą ir turi lygias su savo vaikais susijusias teises ir pareigas. Taigi nustatant išlaikymo dydį teismas turi atsižvelgti į abiejų tėvų gaunamas pajamas. LAT Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad „vertinant kiekvieno iš tėvų turtinę padėtį turi būti atsižvelgiama į visų rūšių gaunamas pajamas: darbo užmokestį, kitas su darbo santykiais susijusias pajamas, autorinį atlyginimą, pensiją, stipendiją, socialinę pašalpą; pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos: nuompinigius, dividendus ir kt.; lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose; kilnojamąjį (automobilius, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą; vertybinius popierius (akcijas, obligacijas); juridinius asmenis (individualias įmones ir kt.) bei jų turtą, taip pat visas kitas pajamas“.[37] Tokios nuostatos laikomasi todėl, kad turtinės galimybės išlaikyti vaikus gali būti nevienodos, todėl priteistas išlaikymas turi būti proporcingas tėvų turtinei padėčiai. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kada nepagrįstai vertinama tik tėvų turtinė padėtis ir nesigilinama į kitas esančias aplinkybes, turinčias įtakos išlaikymo dydžio nustatymui.

Tėvų turtinė padėtis yra svarbus kriterijus, kuriuo vadovaujamasi sprendžiant išlaikymo dydžio klausimus. Tačiau minimalios gaunamos pajamos ne visada gali būti rodiklis, leidžiantis priteisti mažesnį išlaikymą. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vadovaujamasi nuostata, kad tėvo (motinos), privalančio teikti išlaikymą, gaunamos minimalios mėnesinės pajamos, negali būti pagrindiniu kriterijumi sprendžiant išlaikymo klausimą, nes, pripažįstant juos pagrįstais, būtų paneigtas įstatyme įtvirtintas imperatyvas - tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tėvams į sunkią turtinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto

[36] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-628/2006.
[37] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007.

švaistymo ir kt.), jie negali remtis susidariusia sunkia turtine padėtimi prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo“.[38]

Proporcingumo principas „turi įtakos ne tik kiekvieno iš vaiko tėvų daliai išlaikymo prievolėje, bet ir kiekvieno iš vaikų teisės į išlaikymą apimčiai, kai jis priteisiamas dviem ar daugiau vaikų (CK 3.198 straipsnis). Nors lygiateisiškumo principas lemia tėvams vienodą pareigą teikti išlaikymą, kiekvieno iš tėvų teiktinos vaiko išlaikymo dalies dydis priklauso nuo jų turtinės padėties, t. y. išlaikymas proporcingas tėvų turtinei padėčiai“.[39] Ar konkrečioje byloje yra šie išlaikymo dydžio keitimo pagrindai, teismas konstatuoja, įvertinęs faktinius bylos duomenis.

Taigi apibendrinus, galima teigti, jog proporcingumo principas – vienas svarbiausių kriterijų siekiant išlaikyti protingą vaiko interesų ir tėvų galimybės teikti išlaikymą pusiausvyrą. Šio principo svarba pasireiškia dviem aspektais – nustatant išlaikymo dydį, paremtą vaiko interesais bei tėvų turtine padėtimi, bei paskirstant išlaikymo pareigą tarp tėvų. Teismai turi vadovautis šiuo principu tam, kad būtų užtikrintas teisingas, protingas bei sąžiningas išlaikymo nustatymas.

### 2.3.Tėvų lygiateisiškumo principas

LR Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog draudžiama varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijų dėl jo kilmės. „Kontstitucinės asmenų lygybės principas įpareigoja, jog vienodi faktai teisiškai turi būti vertinami vienodai bei draudžiama tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai“.[40] Lygiateisiškumas negali būti pažeidžiamas diskriminuojant žmogaus teises bei interesus be pateisinamo pagrindo.

LR CK 3.26 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam ir vaikams visais šeimos klausimais, taip pat CK 3.156 straipsnio 1 dalis įtvirtina tėvų valdžios lygybės principą, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaikams yra lygios - tiek tėvas, tiek motina yra vienodai atsakingi už tėvų valdžios įgyvendinimą ir turi lygias su savo vaikais susijusias teises ir pareigas. Taigi „tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu“ (CK 3.165 straipsnio 1 dalis).

[38] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006.
[39] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2005.
[40] Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas //Valstybės žinios, 1996, Nr. 9-228.

Pažymėtina, jog „civilinės teisės subjektų lygiateisiškumas nėra tapatinamas su jų lygybe. Lygiateisiškumas sudaro tik vienodas teisines prielaidas veikti“.[41] „Tėvų valdžios lygybės principas nereiškia, kad tėvas ir motina turi visiškai vienodas konkrečias teises ir pareigas savo vaikams, nes konkrečios tėvų teisės ir pareigos vaikams priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, pavyzdžiui, nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan. Tačiau šis principas reiškia, kad, esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, tėvų teisės ir pareigos vaikams turi būti lygios“.[42] Šio principo turi būti laikomasi paskirstant išlaikymo pareigą tarp vaiko tėvų proporcingai jų turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 3 dalis).

Analizuojant tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus pastebimi du lygiateisiškumo aspektai: tėvų lygiateisiškumas bei vaikų lygiateisiškumas. Šiais kriterijais dažnai remiasi ir Lietuvos teismai, spręsdami išlaikymo klausimus bei paskirstydami išlaikymo pareigą. LAT pažymėjo, jog „lygiateisiškumo principas lemia tėvams vienodą pareigą teikti išlaikymą, kiekvieno iš tėvų teiktinos vaiko išlaikymo dalies dydis priklauso nuo jų turtinės padėties, t. y. išlaikymas proporcingas tėvų turtinei padėčiai“.[43] Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog šis principas kartu gali reikšti, jog turimos konkrečios tėvo ir motinos teisės bei pareigos tam tikrais atvejais gali būti nevienodos. Tai gali lemti įvairios faktinės aplinkybės, pavyzdžiui, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra turtinė tėvų padėtis ir pan.

„Sutarties sąlyga dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje nustatytas nepilnamečių vaikų išlaikymo dydis, teiktinas kiekvieno iš sutuoktinio, gali būti pripažinta iš esmės pažeidžianti vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus tuo atveju, jei vienam iš sutuoktinių bus uždėta akivaizdžiai per didelė nepilnamečio vaiko išlaikymo našta, visų pirma atsižvelgiant į nepilnamečio vaiko interesus ir abiejų sutuoktinių gaunamas pajamas ir turimą turtą“.[44]

Be tėvų lygiateisiškumo svarbus ir kitas faktorius - vaikų lygiateisiškumas. Draudžiamas bet koks skirstymas į santuokinius ar nesantuokinius, gimusius iš tos pačios ar skirtingų santuokų vaikus draudžiamas. Tačiau vaikų lygiateisiškumo principas nėra absoliutus. Įstatymas nedraudžia atvejų, kuomet nukrypstama nuo vaikų lygiateisiškumo principo įvertinius bylos faktines aplinkybes. LAT pabrėžė jog „priteisiant išlaikymą, kai teisę jį gauti turi du ir daugiau vaikų, vadovaujamasi lygybės principu. Lygybės principas nereiškia, kad visiems vaikams visais atvejais turi būti priteisiamas vienodas išlaikymas. Išlaikymo dydis kiekvienam vaikui priklauso nuo

[41] Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. p. 58.
[42] LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
[43] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209-916/2016.
[44] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2009.

individualių jo poreikių ir kito vaiko tėvo galimybių teikti išlaikymą. Vaikams augant, jų poreikiai didėja“.[45] Pareiga užtikrinti visiems vaikams lygias teises ir galimybes išreikšta LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje, Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnyje, nurodant, jog gerbiamos ir garantuojamos kiekvieno vaiko teisės neatsižvelgiant į jokias aplinkybes, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia, ar tėvams gyvenant skyrium.

EŽTT byloje *Marckx prieš Belgiją* pabrėžė, kad Europos Tarybos narės turi veikti taip, kad užtikrintų suinteresuotų asmenų pilnavertį gyvenimą šeimoje be jokios vaikų gimusių ne santuokoje diskriminacijos. Teismas nustatė, kad „nesantuokinių“ vaikų ir „teisėtai“ gimusių vaikų teisės turėtų būti interpretuojamos vienodai. Vaikų diskriminacija dėl to, kad jie gimė ne santuokoje yra negalima“.[46] Ši nuostata įtvirtinta ir 1997 m. Lietuvoje įsigaliojusioje 1975 m. Europos konvencijoje dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso, kuri įpareigoja valstybes imtis priemonių, kad nesantuokinių vaikų teisinė padėtis būtų tokia pat kaip ir gimusių santuokoje. Šios konvencijos 6 straipsnis nustato, kad „nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje. Kai pareiga išlaikyti santuokinį vaiką priklauso tam tikriems tėvo arba motinos šeimos nariams, ši pareiga taip pat taikoma ir nesantuokinio vaiko atžvilgiu“.[47]

Taigi apibendrinus darytina išvada, jog lygiateisiškumo principas išlaikymo kontekste apima tėvų lygias teises teikti išlaikymą bei vaikų lygias teises gauti jį. Šios principo nesilaikymas galimas tik išimtinais atvejais, įvertinus subjektyvias bei objektyvias priežastis, liečiančias vaiko bei jį išlaikančių tėvų interesus.

### 2.4.Vaikų ir tėvų turto atskyrimo principas

„Fizinis asmuo gali būti teisinių nuosavybės santykių subjektas neatsižvelgiant į amžių. Taigi tam tikro turto savininkas gali būti ir nepilnametis. Nuosavybės teisę į tam tikrą turtą nepilnametis gali įgyti įvairiais būdais: paveldėti, gauti kaip dovaną, kaip darbo užmokestį, stipendiją, laimėti loterijoje ir pan.“[48] „Vienas iš jų yra išlaikymo gavimas. Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui (vaiko

[45] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2010.
[46] Europos Žmogaus teisių teismo byla *Marckx v. Belgija* Nr. 6833/74, 1979 m.
[47] 1975 m. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso // Valstybės žinios. 1997, Nr. 60 – 1404.
[48] Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. p. 386.

motinai ar tėvui, su kuriuo lieka gyventi vaikas)“.[49] LAT pažymėjo, jog „vaikų turtas – tai pirmiausia išlaikymui iš tėvų gaunamos lėšos“.[50]

Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas suponuoja nuostatą, jog tėvai neturi teisės pretenduoti į vaiko turtą, jį įkeisti, parduoti ar kitokiu būdu perleisti, varžyti, bei atvirkščiai – vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą. Tėvai privalo tvarkyti savo nepilnamečių vaikų turtą uzufrukto teise išimtinai vaikų interesais. Pajamas ir vaisius, gaunamas iš nepilnamečiui vaikui priklausančio turto, tėvai gali naudoti šeimos reikmėms, atsižvelgiant į vaiko poreikius (CK 3.186 straipsnis). Nepilnamečiams vaikams priklausančio turto duodamos pajamos priklauso vaikams (CK 4.53 straipsnis). Pažymėtina, jog „išlaikymą tvarkantis asmuo išlaikymui skirtas pinigų sumas ir turtą turi tvarkyti kaip apdairus, rūpestingas ir atidus žmogus“.[51] Tėvas ar motina, su kuriuo gyvena vaikai, uzufrukto teise tvarko savo vaikų turtą, tačiau uzufruktorius be teisinio pagrindo negali mažinti vaikų turto (CK 3.190 straipsnis). Kai vaikui yra nustatyta globa (rūpyba), išlaikymas priteisiamas vaikui, išieškomų lėšų ir (ar) turto tvarkytoju skiriamas globėjas (rūpintojas), kuris gaunamą išlaikymą tvarko normų, reglamentuojančių turto administravimą, nustatyta tvarka (CK 3.275 bei 4.236–4.252 straipsniai), išimtinai vaiko interesais (CK 3.202 straipsnio 1 dalis). Vaikui gyvenant vaikų globos institucijoje, ši institucija atidaro kiekvieno išlaikymą gaunančio vaiko sąskaitą valstybės kontroliuojamoje kredito įstaigoje į kurią pervedamos visos lėšos, gaunamos kaip išlaikymas (CK 3.202 straipsnio 2 dalis).

CK 3.185 straipsnio 3 dalis tvirtina vieno iš tėvų, taip pat prokuroro bei valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos teisę kreiptis į teismą dėl tėvų uzufrukto teisės panaikinimo. „Pagrindas teismo tvarka panaikinti tėvų uzufrukto teisę yra faktai, patvirtinantys, kad tėvai ar vienas iš jų netinkamai tvarko nepilnamečių vaikų turtą ir šitaip padaro žalą turtiniams vaikų interesams“.[52] Tais atvejais, kai panaikinama vieno iš tėvų uzufrukto teisė, kitam sutuoktiniui gali būti leidžiama ją įgyvendinti vienasmeniškai. Panaikinus abiejų tėvų uzufrukto teisę, skiriamas turto administratorius, kurio veikimą reglamentuoja CK 4.236- 4.252 straipsniai. Tėvų uzufrukto teisė nėra absoliuti. Įstatymas numato išimtis, kada tėvai neturi teisės tvarkyti uzufrukto teisėmis savo nepilnamečių vaikų turto. CK 3.187 straipsnio 1 dalis numato išimtis bei turto rūšis, į kurį tėvai neturi uzufrukto teisės. Tai vaiko paties uždirbtos lėšos, pajamos, skirtos vaiko lavinimui, jo pomėgiams tenkinti ar laisvalaikio organizavimo tikslams, taip pat dovanotas ar paveldėtas su sąlyga turtas, kad tam turtui nebus nustatomas uzufruktas (CK 3.187 straipsnis).

[49] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2005.
[50] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2006.
[51] LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
[52] Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. p. 365.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą atkreipė dėmesį į tėvų ir vaikų atskyrimo principo pažeidimus (2005 m. sausio 12 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2005; 2005 m. birželio 8 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2005). „Lėšos vaikų išlaikymui turi būti priteisiamos vaikams, nes jie yra šių lėšų savininkai, o motina ar tėvas, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, tvarko šias vaiko lėšas uzufrukto teise“.[53]

Dažnai teismai netinkamai sprendimo rezoliucinėje dalyje nurodo, jog išlaikymas priteisiamas vienam iš tėvų, su kuriuo lieka vaikas. Tai prieštarauja CK įtvirtintam vaikų ir tėvų turto atskyrimo principui, pagal kurį nepilnametis gali būti nuosavybės teisinių santykių subjektas, turto savininkas. Tuo remdamasis teismas turi priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo įstatyminiam atstovui – tėvui (motinai) ar globėjui (rūpintojui) (CK 3.157 straipsnis, 3.272 straipsnio 1 dalis). LAT pažymėjo, jog „priteisiant išlaikymą nepilnamečiam vaikui iš jo tėvo, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje tai turi būti aiškiai nurodyta, o priteistą išlaikymą, kaip vaiko turtą, uzufrukto teise tvarko tas iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi vaikas“.[54] Dažni vaiko turto atskyrimo principo pažeidimai, kada nurodoma, jog išlaikymas priteisiamas vaiko motinai (tėvui), o ne vaikui, pasitaiko vykdomuosiuose dokumentuose. Pavyzdžiui, Vilniaus m. 1 - ojo apylinkės teismo 2009 m. rugpjūčio 7 d. vykdomajame rašte nurodyta, jog išieškotoja yra A. K. (vaiko motina). Ta pati klaida pastebima ir Pasvalio rajono apylinkės teismo 2009 m. rugpjūčio 12 d. vykdomajame rašte, kuriame išieškotoja paliekama vaiko motina R. G.

Apibendrinus galima teigti, vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įtvirtina vaiko kaip savarankiško teisės subjekto suvokimą bei nurodo, jog vaikai neturi nuosavybės teisės į savo tėvų turtą, o tėvai neturi nuosavybės teisės į savo vaikų turtą. Šis principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui. Todėl turi būti vengiama teismų praktikoje klaidos, kada išlaikymas priteisiamas išieškotojo įstatyminei atstovei(-ui), o ne vaikui.

[53] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-79/2006.
[54] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2006.

# 3. VAIKO IŠLAIKYMO DYDŽIO IR FORMOS PAKEITIMO KRITERIJAI IR MOMENTAS

Vaiko išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo klausimai reglamentuojami CK 3.201 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalis numato, kad teismas gali pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį sumažinti arba padidinti priteisto išlaikymo dydį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis. Pagal aptariamo straipsnio antrąją dalį priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra). Taip pat šio straipsnio 3 dalis numato, jog teismas pagal šio straipsnio 1 dalyje nurodytų asmenų prašymą gali pakeisti priteisto išlaikymo formą.

Taigi, vien iš straipsnio formuluotės jau galime išskirti pirmąjį kriterijų vaiko išlaikymo dydžio ir formos pakeitimui – **teismo sprendimas, kuriuo būtų priteistas vaiko išlaikymas**. Vaikui išlaikymas priteisiamas iki jo pilnametystės, t. y. itin ilgam laiko tarpui, todėl tiek vaiko poreikiai, tiek tėvų galimybės teikti vaikui išlaikymą per tam tikrą laiko tarpą gali pakisti. Atitinkamai teismo sprendimas dėl išlaikymo priteisimo neįgyja *res judicata* (galutinis teismo sprendimas) galios (CPK 279 straipsnio 5 dalis). Būtent dėl to, kad sprendimai dėl vaiko išlaikymo priteisimo neįgyja *res judicata* galios, teismo sprendimu priteisto išlaikymo dydis (forma) gali būti pakeista nepriklausomai nuo to, ar teismas pats nustatė iš vieno iš tėvų priteistiną išlaikymo dydį, ar patvirtino vaiko tėvų susitarimą dėl išlaikymo dydžio. Ir vienu, ir kitu atveju teismo sprendimas turi vienodą teisinę galią, t. y. juo nustatyta išlaikymo prievolė yra privaloma ir turi būti vykdoma (CPK 18 straipsnis).

Antrasis tiesiogiai nagrinėjamame straipsnyje (CK 3.201) įtvirtintas kriterijus peržiūrėti (pakeisti) teismo procesiniu sprendimu priteisto išlaikymo dydį (formą) – **tėvų turtinės padėties pasikeitimas**. Tačiau akcentuotina, jog ne bet koks turtinės padėties pasikeitimas (pagerėjimas ar pablogėjimas) gali būti pagrindu pakeisti vaikui priteisto išlaikymo dydį. CK 3.201 straipsnio 1 dalyje expressis verbis (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) įtvirtinta, kad pasikeitimas turi būti esminis. Pažymėtina, kad turtinės padėties pokyčio laipsnio reikšmingumas yra akcentuojamas ir kasacinio teismo praktikoje[55].

Trečiasis, kriterijus pakeisti teismo procesinio sprendimu priteisto išlaikymo dydį (formą) – **nepilnamečio vaiko poreikių pasikeitimas** *(padidėjimas arba pamažėjimas).* Šis pagrindas

[55] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-313/2018.

išplaukia iš CK 3.201 straipsnio 2 dalies. Nors minėta materialiosios teisės norma tiesiogiai reglamentuoja tik teismo procesiniu sprendimu priteisto išlaikymo dydžio padidinimą atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms atvejus, tačiau pagal kasacinio teismo praktiką, sistemiškai aiškinant CK 3.201 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatas, išlaikymo dydis gali būti keičiamas ne tik atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms, bet visais atvejais, kuomet nustatomos faktinės aplinkybės, kad vaiko poreikiai padidėjo arba pamažėjo[56], t. y. priteisto išlaikymo dydis gali būti didinamas arba mažinamas priklausomai nuo to, ar vaiko poreikiai po priimto teismo sprendimo sumažėjo/padidėjo.

Svarbus aspektas, jog asmuo kreipdamasis į teismą su reikalavimu pakeisti teismo sprendimu priteisto vaiko išlaikymo dydį (formą) gali remtis arba abiem pagrindais arba vienu iš jų (pvz., savo turtinės padėties esminiu pablogėjimu ir nepilnamečio vaiko poreikių sumažėjimu (reikalaujant sumažinti išlaikymo dydį); savo turtinės padėties esminiu pagerėjimu ir nepilnamečio vaiko poreikių padidėjimu (reikalaujant padidinti išlaikymo dydį); ir kt.)[57]. Priklausomai nuo pagrindo, kuriuo yra grindžiamas reikalavimas peržiūrėti (pakeisti) teismo procesiniu sprendimu priteisto išlaikymo dydį, skiriasi ir byloje įrodinėtinos faktinės aplinkybės (pvz., jei asmuo siekia sumažinti teismo sprendimu priteisto išlaikymo dydį remiantis tik savo turtinės padėties pablogėjimu, tačiau negrindžiant ieškinio ir vaiko poreikių sumažėjimu, tokiam asmeniui byloje užtektų įrodyti esminį turtinės padėties pablogėjimą ir kt.). Taigi, tam, kad teismas nustatytų pagrindą pakeisti teismo sprendimu priteistą išlaikymą, ieškovui užtenka byloje įrodyti bent vieną iš alternatyvių sąlygų dėl vaiko išlaikymo pakeitimo – esminį tėvų turtinės padėties pasikeitimą arba (ir) esminį vaiko poreikių pasikeitimą. Pavyzdžiui, kasacinio teismo išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2014, kasatorius ginčijo žemesnės instancijos teismų sprendimus motyvuodamas tuo, kad teismai tenkino ieškinio reikalavimus dėl teismo sprendimu priteisto išlaikymo pakeitimo nenustatę turtinės padėties esminio pasikeitimo, tačiau kasacinis teismas konstatavo, jog teismai šios aplinkybės neprivalėjo nustatyti, kadangi tokią pareigą teismas turi tuo atveju, jei reikalavimas grindžiamas kitu alternatyviu tėvų (vieno iš jų) - turtinės padėties pasikeitimo - pagrindu arba abiem jais, o šioje konkrečioje byloje ieškinys buvo grindžiamas vaiko poreikių pasikeitimu.

Atsižvelgiant į tai, kad ieškinys dėl teismo sprendimo priteisto vaiko išlaikymo pakeitimo gali būti tenkinamas tik nustačius įstatyme įtvirtintas išlaikymo pakeitimo sąlygas (iš esmės pasikeitusią tėvų turtinę padėtį ir (arba) vaiko poreikius, visų pirma teismas turi įsitikinti tokios sąlygos ar sąlygų buvimu ir tik tada, atsižvelgdamas į įstatymo nustatytus kriterijus ir suformuotas

[56] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2009.
[57] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-313/2018.

tokios kategorijos bylose teismų praktikos nuostatas, spręsti, koks išlaikymo dydis turėtų būti priteisiamas. Siekdamas įvertinti esminį pokytį pasikeitusios tėvų turtinės padėties ir (arba) vaiko poreikių, teismas analizuoja laikotarpį nuo teismo sprendimo, kuriuo vaikui buvo priteistas išlaikymas, priėmimo momento iki ieškinio pateikimo dienos. Dažnai pasitaiko, jog asmenys šios kategorijos bylose įrodinėja, kad teismo sprendimu priteistas išlaikymo dydis teismo sprendimo momentu neatitiko tikrųjų vaiko poreikių, ar buvo neproporcingas šalių turtinei padėčiai. Ypatingai bylose, kuriuose siekiama pakeisti teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymą, kuris buvo priimtas išnagrinėjus šalių ginčą dėl santuokos nutraukimo bendru sutarimu (CK 3.53 straipsnio 4 dalis). Tačiau kasacinis teismas yra suformavęs nuoseklią praktiką, jog „teismų procesinių sprendimų dėl išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimo *res judicata* galios neįgijimo ypatumas negali būti kvalifikuojamas taip, kad, sprendžiant klausimą dėl priteisto išlaikymo dydžio pakeitimo, gali būti grįžtama į teismo procesinio sprendimo, kuriuo priteistas išlaikymas, priėmimo momentu buvusią padėtį ir iš naujo (pakartotinai) atliekamas teisinis tokios padėties įvertinimas, todėl teismo procesinis sprendimas dėl išlaikymo priteisimo tiek, kiek tokiu procesiniu sprendimu atliktas teisinis padėties, buvusios jo priėmimo momentu, kvalifikavimas (tiksliau – konstatavimas, kad priteisto išlaikymo dydis (sprendimo priėmimo momentu) proporcingas nepilnamečio vaiko poreikiams ir jo tėvų turtinei padėčiai bei užtikrina būtinas vaikui vystytis sąlygas), turi res judicata galią, kaip ji suprantama pagal CPK 279 straipsnio 4 dalį, todėl šiuo aspektu nebegali būti peržiūrimas“. Ši taisyklė yra taikoma tiek teismo sprendimams dėl vaiko išlaikymo, kurie buvo priimti CK 3.53 straipsnio 4 dalyje nurodytose bylose, tiek CK 3.194 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais, kai vienas iš tėvų nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnametį vaiką ir teismas išlaikymą priteisia pagal vieno iš tėvų ar vaiko globėjo (rūpintojo) arba valstybinės vaiko teisių saugos institucijos ieškinį. Vienintelė šios taisyklės išimtis, kurią numato kasacinis teismas – bylos, kuriose vaikui išlaikymas buvo priteistas teismo įsakymu (CPK 436 straipsnis). Teismo įsakymo instituto specifika yra ta, kad teismas priima teismo įsakymą nevertindamas jo pagrįstumo (CPK 437 straipsnio 1 dalies 4 punktas), o teismas atlieka tik formalų pareiškimo dėl teismo įsakymo išdavimo vertinimą, t. y. teismas tik nustato, ar pateiktas pareiškimas dėl teismo įsakymo išdavimo atitinka tokiam pareiškimui keliamus įstatymo reikalavimus (CPK 435 straipsnio 2 dalis). Minėtina ir tai, kad kreditoriams nėra prievolės pateikti kartu su pareiškimu dėl teismo įsakymo išdavimo įrodymus pagrindžiančius reikalavimą (CPK 433 straipsnio 3 dalis). Taigi, sprendžiant teismo įsakymo dėl išlaikymo vaikui priteisimo išdavimo klausimą, vaiko išlaikymo dydis nustatomas iš esmės atsižvelgiant tik į pareiškėjo pareiškime dėl teismo įsakymo išdavimo nurodytą prašomą priteisti sumą ir skolininko valią dėl išduoto teismo įsakymo. Todėl būtent atsižvelgiant į aptariamo instituto ypatumus, kasacinis teismas yra suformavęs praktiką, jog „tais atvejais, kai ieškiniu prašoma pakeisti anksčiau teismo

įsakymu nustatytą išlaikymo dydį, teismo atliekamas vertinimas negali apsiriboti tik CK 3.201 straipsnyje įtvirtintų išlaikymo dydžio pakeitimo kriterijų – ar iš esmės pasikeitė vieno iš tėvų finansinė padėtis arba vaiko poreikiai, lyginant su teismo įsakymo išdavimo momentu buvusiomis aplinkybėmis, – vertinimu. Tokio pobūdžio bylose teismas turi atlikti išsamų visų teisiškai reikšmingų aplinkybių, įtvirtintų tiek CK 3.192 straipsnyje, tiek CK 3.201 straipsnyje, vertinimą“[58]. Taigi, apibendrinant aptartą, galime konstatuoti esant ir ketvirtąjį kriterijų vaiko išlaikymo dydžio (formos) pakeitimui – **esminis tėvų turtinės padėties ar vaiko poreikių pokytis turi būti nustatytas po teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos**, t. y. laikotarpiu nuo teismo sprendimo, kuriuo vaikui buvo priteistas išlaikymas, įsiteisėjimo dienos iki ieškinio, dėl vaiko išlaikymo (formos) pakeitimo, pateikimo teismui dienos, apart bylose, kuriose vaikui išlaikymas buvo priteistas teismo įsakymu, nes vadovaujantis kasacinio teismo praktika tokiu atveju teismas turi patikrinti, ar teismo įsakymu vaikui priteistas išlaikymas atitinka CK 3.192 straipsnyje įtvirtintas nuostatas, t. y. patikrinti, ar teismo įsakymu priteistas išlaikymo dydis buvo proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrino būtinas vaikui vystytis sąlygas.

CK 3.201 straipsnio 3 dalis numato, kad gali būti pakeistas ne tik teismo sprendimu priteisto išlaikymo dydis, bet ir išlaikymo forma. Vadovaujantis CK 3.196 straipsnio 1 dalimi, teismas gali priteisti išlaikymą nepilnamečiams vaikams iš jų tėvų (vieno jų), kurie nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus, šiais būdais: kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis; konkrečia pinigų suma; priteisiant vaikui tam tikrą turtą. Pažymėtina, jog teismas gali priteisti išlaikymą ir keliomis įstatyme numatytomis formomis, pavyzdžiui turtu ir konkrečia pinigų suma, ar turtu ir periodinėmis išmokomis. Atkreiptinas dėmesys, jog teismas savo iniciatyva gali parinkti tokią išlaikymo formą, kokia labiausiai atitinka vaiko interesus, kadangi teismo vaidmuo šios kategorijos bylose yra aktyvus. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnis numato, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas numatytas ir CK 3.3 straipsnyje. Dėl ko šeimos bylose bei apskritai šeimos teisiniuose santykiuose vienas svarbiausių principų yra prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Todėl siekiant įtvirtinti teismo aktyvų vaidmenį šeimos bylose bei užtikrinti prioritetinį vaiko teisių ir apsaugos gynimo principą, CPK 376 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog teismas šios kategorijose bylose privalo imtis priemonių šalims sutaikyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai, o minėto straipsnio 3 dalis įtvirtina, jog teismas, atsižvelgdamas į ieškinio

[58] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-70-969/2018.

pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu. Tai reiškia, kad nors asmuo ir pateikė teismui ieškinį, kuriuo teismo prašo pakeisti vaiko išlaikymo formą iš kas mėnesį mokamų periodinių išmokų į konkretų turtą, teismas gali savarankiškai spręsti, jog geriausiai vaiko interesus atitiktų išlaikymo priteisimas, pavyzdžiui vienkartine išlaikymo išmoka. Taip pat tai reiškia ir tai, jog net jei asmuo ir kreipėsi į teismą su prašymu padidinti (pamažinti) teismo sprendimu vaikui priteistą išlaikymą periodinėmis išmokomis, teismas nustatęs CK 3.201 straipsnyje įtvirtintus pagrindus pakeisti vaiko išlaikymo dydį, gali išeiti iš ieškinio reikalavimo ribų ir priteisti vaiko išlaikymą turtu, konkrečia pinigų sumą ar parinkti kelias CK 3.196 straipsnio 1 dalyje numatytas vaiko išlaikymo formas, kadangi kiekvienu atveju išlaikymo forma turi būti parinkta tokia, kad būtų maksimaliai patenkinti vaiko poreikiai, atsižvelgiant į vaiko interesus ir tėvų turtinę padėtį (CK 3.192 straipsnio 2 dalis).

Išlaikymo formos parinkimo kriterijai yra suformuoti kasacinio teismo praktikoje, tačiau šių kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Tai gali būti vaiko poreikiai, jo amžius, sveikatos būklė, tėvų turtinė padėtis, tėvų turto struktūra, gaunamų pajamų dydis, periodiškumas, tėvo (motinos) gebėjimas tinkamai tvarkyti turtą ir gauti iš jo pajamas vaikų išlaikymui ar kitaip tenkinti vaikų poreikius iš priteisto turto ir kt.[59]. Teismas, parinkdamas išlaikymo formą, turi atsižvelgti į tai, kad išlaikymas savo prigimtimi skirtas nepilnamečių vaikų kasdieniams poreikiams tenkinti: vaiko maistui, aprangai, būstui, mokslui, sveikatai, vaiko ugdymui ir kt. Taigi, kriterijai, galintys lemti vieną ar kitą išlaikymo formos parinkimą gali būti įvairūs. Tačiau minėtina, jog teismų praktikoje prioritetas yra teikiamas vaiko išlaikymo priteisimui periodinėmis išmokomis, kadangi tokia išlaikymo forma garantuoja vaiko poreikiams patenkinti skirtų sumų teikimą kas mėnesį. Dažniausiai tokia išlaikymo forma yra parenkama, kuomet tėvai turi reguliarias nuolatines pajamas. Tuo tarpu išlaikymas konkrečia pinigų suma gali būti priteisiamas tuomet, kai tai leidžia išlaikymą privalančio mokėti vaiko tėvo (motinos) turimos lėšos ir nėra pažeidžiami nei vaikų, nei tėvų interesai dėl tokios išlaikymo formos taikymo[60]. Tuo tarpu pasisakant, dėl atvejų, kuomet vaikui išlaikymas gali būti jam priteisiamas turtu, kasacinio teismo praktikoje laikomasi nuostatos, jog išlaikymas tokia forma gali būti priteisiamas tokiais atvejais, kai tėvas (motina) turi nekilnojamojo turto, kurį naudojant ar realizavus gali būti gaunamos pajamos vaikui išlaikyti ar kitaip patenkinti vaiko poreikius. Visais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tėvo, su kuriuo lieka gyventi vaikas, gebėjimus tvarkyti priteistiną turtą, būsimas turto išlaikymo išlaidas ir kt.[61]

[59] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-501-687/2018.
[60] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019.
[61] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2011.

Minėtina ir tai, kad teisės teorijoje yra išskiriami kiekvienos iš šių išlaikymo formų minusai. Nors vaiko išlaikymas periodinėmis išmokomis garantuoja, jog vaiko poreikiai bus patenkinti kas mėnesį teikiant reguliarų išlaikymą, vaiko išlaikymo teikėjo nemokumo atveju, yra rizika, kad vaikas apskritai negaus jokio išlaikymo. Tuo tarpu vaiko išlaikymo vienkartine išmoka nors ir apsaugo nuo vaiko išlaikymo teikėjo galimo nemokumo ateityje, gali susidaryti situacija, jog dėl infliacijos toks vaikui priteistas išlaikymas ateityje nebebus pakankamas patenkinti vaiko poreikiams. Be to, priteisiant išlaikymą vienkartine išmoka, reikia pasitikėti sąžiningumu tėvo, kuris šias lėšas valdo uzufrukto teise, t. y. reikia pasitikėti, jog jis iš tiesų panaudos šias lėšas vaiko, o ne savo poreikių patenkinimui. Panaši situacija ir su vaiko išlaikymo priteisimu turtu. Tėvui, kuris tampa šio turto administratoriumi, yra užkraunamas didžiulis įsipareigojimas ir atsakomybė valdyti šį turtą taip, kad iš jo būtų realios galimybės patenkinti vaiko poreikius iki pat vaiko pilnametystės[62]. Tam reikia žinių ir įgūdžių. Be kita ko, būtina atsižvelgti ir į galimus bei tikėtina būsiančius ekonomikos svyravimus, nuomos ir pardavimo kainos svyravimus, kurie ilgalaikėje perspektyvoje esant ekonominei krizei gali nulemti nepakankamą vaiko poreikių patenkinimą iš gauto turto.

Ypatingai bylose, kuriose sprendžiamas teismo sprendimu priteisto išlaikymo sumažinimo klausimas, keliamas klausimas, nuo kurio momento vaikui turėtų būti priteisiamas mažesnis išlaikymas, t. y. ar nuo to momento, kuomet sumažėjo vaiko poreikiai, pablogėjo tėvų turtinė padėtis, ar nuo kreipimosi į teismą dienos, ar nuo teismo sprendimo, kuriuo bus pakeistas vaiko išlaikymo dydis įsiteisėjimo dienos. Tačiau kasacinis teismas yra suformulavęs aiškinimo taisyklę šiuo aspektu, jog bylose, dėl teismo sprendimu priteisto išlaikymo nepilnamečiams vaikams sumažinimo, teismas nustatęs pagrindą sumažinti pirmesniu teismo sprendimu priteistą išlaikymą, mažesnio dydžio išlaikymą visais atvejais priteisia nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Teismų praktikoje pripažįstama, jog teismo sprendimu vaikui priteistas nustatyto dydžio išlaikymas yra jo turtinė teisė, dėl ko gali būti panaikinta ar sumažinta tik kitu įsiteisėjusiu teismo procesiniu sprendimu. Retroaktyvus paneigimas šios vaiko teisės būtų nesuderinamas su vaiko interesais, atitinkamai ir vaiko turtinės teisės į išlaikymą sumažinimo momentui neturi teisinės reikšmės aplinkybės, siejamos su išlaikymą teikiančio vieno iš tėvų turtinės padėties pablogėjimu ar jo kreipimusi į teismą[63]. Autoriaus nuomone, toks aiškinimas yra pagrįstas ir teisėtas, atitinkantis prioritetinį vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo principą. Vaikui teismo sprendimu priteisto išlaikymo sumažinimas tiesiogiai siejamas ir su vaiko poreikių patenkinimu mažesne

[62] I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, V. Šimkienė. *The Child's Right to Maintenance: Criteria for Establishment of the Amount and Form of Maintenance in Lithuania*// Family Law and Family Realities, Eleven International Publishing: The Hague, The Netherlands, (2019), p. 265-266.

[63] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-24/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2011.

apimtimi, dėl ko ribojant vaiko poreikius turi būti teikiamas prioritetas vaiko, o ne išlaikymą teikiančio asmens interesų gynimui.

Tuo tarpu bylose, kuriose sprendžiamas teismo sprendimu priteisto išlaikymo padidinimo klausimas, laikomasi priešingos pozicijos – pareiga teikti padidintą išlaikymą atsiranda nuo to momento, kuomet vaikui tapo reikalingas didesnis išlaikymas. Dažniausiai tokiu momentu laikoma kreipimosi į teismą diena, kadangi turtinės vaiko teisės į didesnį išlaikymą prielaida egzistuoja jau kreipimosi į teismą metu, o teismo sprendimu tokia teisė tik patvirtinama. Tačiau yra atvejų, kuomet padidintas vaiko išlaikymas gali būti priteisiamas ir nuo ankstesnio momento. Pagal kasacinio teismo praktiką, pasikeitus vaiko poreikiams ar atsiradus kitam pagrindui pakeisti vaikui priteisto išlaikymo dydį, vaiko išlaikymo lėšas tvarkantis asmuo turi apie tai informuoti kitą išlaikymą teikiantį asmenį. Jei išlaikymą teikiantis asmuo turi galimybę teikti didesnį išlaikymą ir jei padidinto išlaikymo reikalaujama pagrįstai, nuo šio momento ir atsiranda atitinkama pareiga išlaikymą padidinti (CK 3.200 straipsnis). Tačiau jei išlaikymą teikiantis asmuo geranoriškai šios prievolės nevykdo, ko pasėkoje vaiko išlaikymo lėšas tvarkantis tėvas yra priverstas kreiptis į teismą, dėl teismo sprendimu priteisto išlaikymo padidinimo, padidintas išlaikymas (išlaikymo įsiskolinimas padidinto išlaikymo apimtyje) iš išlaikymą turinčio teikti asmens gali būti priteisiamas būtent nuo šios datos, o ne nuo kreipimosi į teismą dienos, t.y. nuo tos datos, kai į jį buvo pasikreipta su reikalavimu padidinti vaiko išlaikymą[64]. Taigi, matyti, kad nors modifikuotos išlaikymo prievolės pradžios momentas CK nereglamentuojamas, kasacinis teismas pagrįstai šį momentą yra išaiškinęs išskirtinai vaiko interesų naudai.

## 3.1 Tėvų turtinės padėties pasikeitimas

Kaip jau buvo minėta, viena iš CK 3.201 straipsnyje numatytų sąlygų pakeisti teismo sprendimu vaikui priteistą išlaikymą yra tėvų (vieno iš jų) turtinės padėties pasikeitimas, kuris vertinamas po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, įsiteisėjimo momento iki ieškinio pateikimo dienos, apart atvejus, kuomet vaikui išlaikymas priteistas teismo įsakymu. Vis tik vadovaujantis kasacinio teismo praktika, ne bet koks turtinės padėties pasikeitimas (pagerėjimas ar pablogėjimas) gali nulemti nepilnamečiam vaikui priteisto išlaikymo dydžio pakeitimą – turtinės padėties pasikeitimas turi būti esminis[65]. Todėl pavyzdžiui, net ir nustačius, jog vieno iš tėvų gaunamos pajamos padidėjo (pamažėjo), teismas gali laikyti, jog nėra pagrindo

[64] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 8 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-77/2008.
[65] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-313/2018.

vaikui teikiamą išlaikymą sumažinti. Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje nėra nustatytų konkrečių kriterijų, koks turtinės padėties pasikeitimas laikytinas esminiu, dėl ko paliekama bylą nagrinėjančio teismo kompetencijai spręsti, koks turtinės padėties pokytis laikytinas esminiu, atsižvelgiant į byloje nustatytas faktines aplinkybes bei ištirtus įrodymus. Kasacinis teismas yra tik suformavęs tam tikrus kriterijus, kaip vertinti šalių turtinę padėtį.

Pirma, **nustatant tėvų turtinę padėtį, teismo ne tik turi būti vertinama tokių faktinių aplinkybių visuma apibrėžiant tėvų turtinę padėtį, kaip tėvų gaunamos pajamos, turimas kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas, investicijos, sveikata, išlaikytinių skaičius, turimi kreditoriniai įsipareigojimai ir kt., bet ir tai kokių priemonių tėvai ėmėsi, kad gautų atitinkančias savo amžių bei profesines galimybes pajamas, iš kurių būtų teikiamas išlaikymas vaikams.** Vien ta aplinkybė, kad vienas iš tėvų, būdamas darbingo amžiaus ir sveikas, nedirba, mažai uždirba ir neieško geriau apmokamo darbo, savaime nėra teisinis pagrindas mažinti išlaikymą nepilnamečiui vaikui motyvuojant išlaikymą teikiančio asmens prasta turtine padėtimi, nes ši aplinkybė nepateisina nuolatinių pajamų iš darbo teisinių santykių neturėjimo [66]. Teismų praktikoje asmens galėjimas ar negalėjimas pagerinti savo turtinę padėtį yra vertinamoji aplinkybė, priklausanti tiek nuo objektyvių, tiek nuo subjektyvių veiksnių. Subjektyvūs veiksniai – tai paties asmens pastangos, noras, požiūris ir jo vertinamos galimybės gauti pajamas; objektyvūs – išsilavinimas, amžius, sveikata, šalies ekonominė situacija ir kitos aplinkybės, kurių asmuo negali valdyti ir negali būti laikomas už jas atsakingu[67]. Pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismas civilinėje byloje Nr. 2-915-1079/2019, atsižvelgęs į tai, kad atsakovas neturi sveikatos problemų ar kitų objektyvių priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, kurios įtakotų jo darbingumą ar galimybes uždirbti didesnes pinigines lėšas, reikalingas vaikų išlaikymui bei atsižvelgęs į tai, kad atsakovas nepateikė jokių duomenų, jog jis būtų ėmęsis kokių priemonių siekdamas susirasti geriau apmokamą darbą, konstatavo, jog „vien ta aplinkybė, kad šalis negauna pakankamai darbinių pajamų, neatleidžia bet kurio iš tėvų nuo jam tenkančios pareigos išlaikyti savo vaikus“. Taip pat teismas nurodė, jog „atsakovas turi ieškoti galimybių gauti papildomų pajamų ir dėti maksimalias pastangas teikti dukroms didesnį išlaikymą“. Be kita ko, teismas akcentavo, jog „tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą turtinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai pasirūpinti vaikais. Priešingu atveju, tėvams neįvertinus savo pasirengimo užauginti vaikus, ugdyti jų asmenybę, sudarant būtinas sąlygas vaikams vystytis, atsakomybė už sąmoningai prisiimtą pernelyg didelę socialinę riziką ir pasekmes tenka patiems tėvams“. Pozicijos, jog tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą

[66]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013.
[67] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-71/2010; Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-3849-876/2019; Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2019 m. spalio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-6099-1032/2019.

turtinę padėtį bei savo pasirengimą reikiamai pasirūpinti vaiku, laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[68].

Iš minėto išplaukia ir antrasis kriterijus, t. y. kad **pareigos teikti vaikui išlaikymą nevykdymas negali būti pateisinamas gaunamomis minimaliomis pajamomis ar išlaikymo teikėjo nerūpestingu, nesąžiningu elgesiu.** Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-313/2018 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, esant pirmosios instancijos teismo nustatytoms aplinkybėms, jog atsakovas yra jauno ir darbingo amžiaus asmuo, neturi sveikatos problemų, kurios apsunkintų jo galimybes ieškotis geriau apmokamo darbo ir atitinkamai gauti didesnes pajamas, negu gauna dabar bei esant nustatytam faktui, jog atsakovas turi žalingų įpročių (vartoja ir yra linkęs piktnaudžiauti alkoholiniais gėrimais), t. y. esant nustatytam faktui, jog atsakovas ne tik nesiima veiksmų savo turtinei padėčiai pagerinti, bet, priešingai, savo veiksmais blogina turtinę padėtį, konstatavo, jog "pirmosios instancijos teismas, kitaip negu apeliacinės instancijos teismas, tinkamai įvertino atsakovo turtinę padėtį ir kartu pagrįstai pripažino jo galimybes teikti A. P. išlaikymą, pakankamą (būtiną) jos poreikiams tenkinti", nors atsakovo gaunamos pajamos sudarė tik 297,50 Eur (neatskaičius mokesčių), atsakovas turėjo kitų išlaikytinių bei įsipareigojimų Valstybinei mokesčių inspekcijai, t. y. buvo nustatyti faktiniai duomenys, jog padidinus išlaikymą atsakovas negalės patenkinti savo asmeninių poreikių, teismas vis tiek padidino teismo sprendimu priteistą išlaikymą nuo 75,10 Eur iki 140 Eur. Tokios kasacinio teismo išvados yra pagrįstos, atitinka prioritetinį vaiko teisių ir interesų apsaugos gynimo principą bei kartu dar kartą įtvirtina ankstesnius Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus, jog „sąžiningo ir rūpestingo asmens, kuris turi pareigą išlaikyti savo nepilnametį vaiką, elgesio standartai reikalauja imtis visų jam prieinamų priemonių, kad gautų pajamas, pakankamas vaikui išlaikyti"[69].

Be kita ko, teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, jog **visos abejonės dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo ir pan. turi būti vertinamos vaiko interesų naudai**. Šis kriterijus vertinant tėvų turtinę padėtį taip pat išplaukia iš prioritetinio vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo (CK 3.3 straipsnio 1 dalis). Kaip ne kartą yra akcentavęs kasacinis teismas, „jei yra pagrįstų abejonių dėl tikrosios tėvų turtinės padėties, jų gaunamų pajamų ir pan., teismas ją turi vertinti vaiko interesų naudai, t. y. laikyti, kad padėtis leidžia priteisti vaiko poreikius atitinkantį išlaikymo dydį"[70]. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2014 kasacinis teismas vertino žemesnės instancijų teismų pagrįstumą šiuo aspektu ir atsižvelgęs į byloje nustatytas faktines aplinkybes, jog atsakovas neturi nuolatinio darbo, o dirba tik

[68] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2014.
[69] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2009.
[70] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019.

trumpalaikius darbus, kad atsakovas yra pardavęs savo vienintelį turimą nekilnojamąjį turtą, tačiau pinigus yra perdavęs motinai, kuri atlieka reguliarius pavedimus į kasatoriaus sąskaitą, sprendė, jog „teismai turėjo pagrindo abejonėms dėl tikrosios kasatoriaus turtinės padėties, jo gaunamų pajamų, ir pagrįstai šias abejones vertino nepilnamečio vaiko interesų naudai, konstatuodami, kad kasatorius gali teikti 500 Lt per mėnesį išlaikymą sūnui. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019, kasacinis teismas taip pat įvertino tai, jog kyla abejonės dėl atsakovo turtinės padėties, dėl ko net ir esant nustatytai aiškiai disproporcijai tarp ieškovės gaunamo darbo užmokesčio (1 000 Eur) ir atsakovo (500 Eur), konstatavo, jog žemesnės instancijos teismai pagrįstai sprendė, kad atsakovas gali teikti savo dviem nepilnamečiams vaikams išlaikymą mokamą kiekvienam po 300 Eur kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis. Be kita ko, kasacinis teismas atsižvelgė ir į tai, jog nepilnamečiai vaikai gyvena su motina. Kaip ne kartą yra akcentavęs kasacinis teismas kitose savo nutartyse, vertinant tėvų turtinę padėtį būtina atsižvelgti ir į tai, su kuriuo iš tėvų vaikas lieka gyventi, nes šiam tėvui neišvengiamai tenka didesnis aprūpinimo teikimas, susijęs su nuolatiniu, kasdieniu materialinio aprūpinimo užtikrinimu[71].

Be kita ko, itin šiais laikais, kuomet daugelis tėvų turi kreditorinių įsipareigojimų bankams ar kitiems juridiniams/fiziniams asmenims, kasacinis teismas šios kategorijos bylose yra suformulavęs taisyklę, jog „**kredito įmokų mokėjimas nereiškia turtinės padėties pablogėjimo** (paryškinta autoriaus), nes asmuo, sudaręs kredito sutartį ir mokantis joje nustatytas įmokas, nors ir patiria tam tikrų išlaidų, tačiau kartu gerina savo turtinę padėtį, nes pasinaudodamas gautu kreditu gausina turimą turtą“[72]. Be to, kasacinio teismo praktikoje pažymėta ir tai, kad aplinkybė, jog asmuo prisiima prievolių pagal kredito sutartį, netiesiogiai patvirtina jo gaunamų pajamų pakankamumą kreditui išmokėti[73]. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-687/2018 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai žemės sklypui ir būstui įsigyti paimtą kreditą iš banko ir kasmėnesinę įmoką vertino kaip ieškovo įsipareigojimų padidėjimą, t. y. kaip iš esmės pasikeitusią ieškovės turtinę padėtį. Minėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas, dėl teismo sprendimu priteisto išlaikymo dydžio pakeitimo, kuris buvo priimtas teismui patvirtinus šalių sudarytą sutartį, dėl santuokos nutraukimo bendru sutikimu. Pažymėtina, jog šalys teikdamos teismui prašymą nutraukti šalių santuoką bendru sutikimu ir patvirtinti sutartį, dėl santuokos nutraukimo pasekmių, nėra įpareigotos pateikti teismui visus įrodymus, pagrindžiančius savo turtinę padėtį, pvz. šalys neprivalo pateikti teismui duomenų apie savo gaunamas pajamas. Todėl kasacinis teismas aukščiau įvardintoje byloje pabrėžė, jog pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę kiekviena šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis

[71] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27-686/2015.
[72] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-345/2006.
[73] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-24/2013.

grindžia savo reikalavimus ar atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių CPK nustatyta tvarka nereikia įrodinėti (CPK 178 straipsnis), todėl šalys įrodinėdamos savo turtinės padėties pablogėjimą (pagerėjimą) privalo įrodyti šias aplinkybes. Atitinkamai privalo teismui pateikti duomenis apie savo turtinę padėtį santuokos nutraukimo bendru sutarimu nutraukimo momentu, kad teismas galėtų įvertinti, ar iš tiesų tėvų turtinė padėtis pasikeitė. Šaliai nepateikus šių įrodymų, yra pagrindas atmesti ieškinį kaip nepagrįstą. Be kita ko, kasacinis teismas akcentavo ir tai, jog „ieškovas, nutraukdamas santuoką bendru sutuoktinių sutikimu, pats geranoriškai prisiėmė tokio dydžio išlaikymo prievolę, susitardamas dėl jos vykdymo sutuoktinių sudarytoje sutartyje, dėl santuokos nutraukimo padarinių, kurią teismas patvirtino, taigi jis įvertino savo turtinę padėtį kaip pakankamą tokio dydžio prievolei vykdyti“[74]. Minėta leidžia daryti išvadą, jog tais atvejais, jei teismo sprendimu vaikui priteistas išlaikymas yra sulygstamas bendru šalių sutarimu, tai šalys nebegali gintis byloje motyvais, jog tokio teismo sprendimo priėmimo momentu priteisto vaiko išlaikymo dydis buvo neproporcingas jų turtinei padėčiai.

Tokiais atvejai, kai nepilnamečių vaikų tėvams nepavyksta išsaugoti darnios šeimos ir jiems tenka kreiptis į teismą dėl separacijos nustatymo ar santuokos nutraukimo, jie gali susitarti dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo tvarkos. Tai yra nustatoma sutartyje dėl gyvenimo skyrium ar santuokos nutraukimo pasekmių. Sudarydami šią sutartį nepilnamečių vaikų tėvai turi aptarti kokiu būdu ir tvarka jie vykdys pareigas išlaikyti nepilnamečius vaikus, išlaikymo dydį, formas, mokėjimo terminus, pinigų pervedimo, atsiskaitymo vienas kitam už panaudotas lėšas tvarką ir pan.[75] Nutraukiant santuoką ar nustatant separaciją, sutartis dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių yra tvirtinama teismo. Taip yra užtikrinama, kad tarp nepilnamečio tėvų sudaryta sutartis atitinka nepilnamečių vaikų interesus. Tvirtindamas sutartį dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių, teismas ją patikrina. Teismas netvirtina tarp nepilnamečio vaiko tėvų sudarytos sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kai tokia sutartis prieštarauja nepilnamečio vaiko interesams, pažeidžia abiejų tėvų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus principą. Tokios sutarties pavyzdžiu gali būti toks atvejis, kai nepilnamečio vaiko tėvas įsipareigoja teikti išlaikymą tik tuo atveju, jei vaiko motina nesudarys kitos santuokos ar neišvyks iš Lietuvos, kai susitariama dėl išlaikymo sumos, kuri yra per maža nepilnamečio vaiko poreikiams patenkinti, taip pat tokiais atvejais, kai tas iš tėvų, su kuriuo nepilnametis vaikas lieka gyventi, atsisako priimti išlaikymą iš kito iš tėvų.[76]

[74] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-687/2018.
[75] Bakanas A. ir kiti, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Vilnius: Justitia, 2002, p. 376.
[76] Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Jolanta Vėgelienė, „Child Maintenance: Several Topical Theoretical and Practical Aspects“, Jurisprudencija (Nr. 19(1), 2012) p. 216.

Atsižvelgiant į tai, kad, sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium ar nutraukus santuoką, jie kartu nebegyvena, vadovaujantis CK 3.190 str. 1 d., nepilnamečių vaikų išlaikymui skirtą turtą uzufrukto teise tvarko tas sutuoktinis, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta. Taip pat yra ir tais atvejais, kai vaikas atskiriamas nuo vieno iš tėvų ar apribojama vieno iš tėvų valdžia. Tokiais atvejai vaiko išlaikymui skirtas lėšas taip pat tvarko tas iš tėvų, kuris nuo vaiko nėra atskirtas arba kurio tėvų valdžia nėra apribota. Paprastai susitariama, kad nepilnamečio vaiko išlaikymui skirti pinigai bus pervedami į to iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi vaikas, atsiskaitomąją sąskaitą. Taip yra apsisaugoma nuo situacijos, kai nesąžiningas vienas iš tėvų priima išlaikymą grynaisiais pinigais, be jokio raštelio, o vėliau pareiškia tam iš tėvų, kuris teikė išlaikymą, ieškinį dėl tariamos išlaikymo skolos priteisimo. Kadangi tarp sutuoktinių sudaryta sutartis dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių, yra įrašoma į teismo sprendimą nutraukti santuoką ar nustatyti gyvenimą skyrium, ji įgyja šalims įstatymo galią ir sutuoktinių prievolė išlaikyti savo nepilnamečius vaikus yra įvardijama konkrečiomis pinigų sumomis ir terminais, kurių sutuoktiniai privalo laikytis.

Tiek žodiniu susitarimu, tiek sutartimi dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių, nepilnamečių vaikų tėvai gali konkretizuoti savo pareigą išlaikyti nepilnamečius vaikus. Būdami santuokoje, nepilnamečių vaikų tėvai gali susitarti dėl bet kokių nepilnamečių vaikų išlaikymo sąlygų, svarbiausia, kad būtų patenkinti nepilnamečių vaikų poreikiai, būtini jiems sveikai vystytis. Kai tėvai siekia nutraukti santuoką ar nustatyti separaciją, teismas sutuoktinių sudarytą sutartį patvirtina ir taip yra užtikrinama, kad nebus pažeisti nepilnamečio vaiko interesai.

Civilinėje byloje Nr. 3K-3-42-687/2017[77] pilnamečio sūnaus tėvas kreipėsi į teismą, prašydamas sumažinti mokėtino išlaikymo dydį, nurodydamas, kad iš esmės pasikeitė jo turtinė padėtis, jis antrą kartą vedė ir augina du nepilnamečius vaikus, tuo tarpu jo pilnamečio sūnaus motinos pajamos tik didėjo. Pilnametis vaikas, teikdamas priešieškinį, teismo prašė padidinti priteistiną išlaikymą, nes, jam studijuojant aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje, jo turtinė padėtis yra pasikeitusi ir jam reikalingas didesnis išlaikymas. Bylą nagrinėję teismai vaiko tėvo ieškinį atmetė, o paties vaiko priešieškinį tenkino iš dalies, padidindami pilnamečiui priteistino išlaikymo dydį. Teismai sprendė, kad faktas, jog vaiko tėvas vedė antrą kartą ir šiuo metu augina du nepilnamečius vaikus, pats savaime nesuponuoja išvados apie jo turtinės padėties pablogėjimą, vaiko tėvo turtinė padėtis, lyginant ją su buvusia tuo metu, kai teismo sprendimu buvo priteistas išlaikymas vaikui, yra pagerėjusi iš esmės: jo vardu registruota labai daug ir didelės vertės nekilnojamojo bei kito privalomai registruotino turto, ieškovas gauna didesnes pajamas. Teismai

[77] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42-687/2017.

nustatė, kad vaikas studijuoja aukštojoje mokykloje, valstybės finansuojamoje studijų vietoje, nekilnojamojo bei kito privalomai registruotino turto neturi, nuolatinių pajamų negauna, universiteto išmokėtą tikslinę stipendiją panaudojo su studijomis susijusios kelionės metu, mokosi pažangiai. Teismai taip pat nustatė, kad tinkamam mokymuisi universitete bei pasiruošimui studijų dalykų egzaminams pilnametis sūnus turi skirti daug laiko, ir, pagal pateiktus byloje duomenis, nėra įmanoma derinti pažangaus mokslo ir darbo siekiant, kad nenukentėtų mokymosi rezultatai. Kadangi išlaikymo dydis kiekvienu konkrečiu atveju yra nustatomas atsižvelgiant į individualias bylos aplinkybes, kurios skirtingose bylose nėra visiškai tapačios, todėl kasacinio teismo praktikoje priteisti išlaikymo dydžiai yra ne absoliutaus pobūdžio nurodymai teismams, sprendžiantiems analogiškas bylas, o tik tam tikri orientyrai, į kuriuos teismai turėtų atsižvelgti parinkdami tinkamiausią išlaikymo formą ir dydį. Pavyzdžiui, nagrinėjamoje byloje, skirtingai nuo kitų Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtų bylų, teismai, nustatę, kad vaiko tėvo turtinė padėtis yra itin gera ir nėra duomenų, jog jis negalėtų mokėti priteisto išlaikymo ar tokio dydžio išlaikymo pilnamečiam sūnui mokėjimas iš esmės pažeistų kitų asmenų interesus, ne tik kad nemažino išlaikymo dydžio pilnamečiam vaikui, bet jį ir padidino.

Darytina išvada, kad išlaikymas pilnamečiam vaikui ne tik kad neturi būti mažinamas, bet gali būti ir padidintas, jei vaiko tėvo turtinė padėtis yra itin gera ir nėra duomenų, kad jis negalėtų mokėti priteisto išlaikymo ar tokio dydžio išlaikymo vaikui mokėjimas iš esmės pažeistų kitų asmenų interesus.

Kitoje byloje kasacinis teismas akcentavo, jog asmens turtinei padėčiai įvertinti ir nustatyti jo galimybes teikti išlaikymą reikšmingos tik tos to asmens patiriamos išlaidos, kurios yra būtinos, ir kurias įskaičius to asmens gaunamos pajamos yra nepakankamos teikti tam tikrą išlaikymo dydį, dėl to šis dydis gali būti mažinamas. Darydamas tokią išvadą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutiko su apeliacinės instancijos teismo nutartyje išdėstytu vertinimu, kad kasatoriaus būsto JAV išsimokėtinai pirkimas ir įmokų mokėjimas nėra būtinos kasatoriaus išlaidos ir tokių nebūtinų išlaidų turėjimas nepakankama priežastis dėl savo turtinės padėties pajėgiam mokėti deramo dydžio išlaikymą asmeniui sumažinti prioritetiškai svarbų išlaikymą savo vaikams[78].

Taigi, apibendrinant aukščiau aptartą matyti, jog vadovaujantis kasacinio teismo praktika, vertinant tėvų turtinę padėtį, svarbiausia yra prioritetinis vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, dėl ko: pirma, pareigos teikti vaikui išlaikymą nevykdymas negali būti pateisinamas gaunamomis minimaliomis pajamomis ar išlaikymo teikėjo nerūpestingu,

[78]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014.

nesąžiningu elgesiu, dėl ko visais atvejais vertinant tėvų turtinę padėtį turi būti vertinama kokių priemonių tėvai ėmėsi, kad gautų atitinkančias savo amžių bei profesines galimybes pajamas, iš kurių būtų teikiamas išlaikymas vaikams; antra, visos abejonės dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo ir pan. turi būti vertinamos vaiko interesų naudai. Šiame kontekste minėtina autorių Ingos Kudinavičiūtės -Michailovienės ir Vitalijos Šimkienės įžvalgos šiuo aspektu. Jų įsitikinimu, turtinės padėties vertinimo metodas, kuomet yra vertinamos ne tik faktiškai gaunamos pajamos, bet ir potencialiai galimos įgyti pajamos, turėtų būti taikomas itin atsargiai ir tik įvertinus esamą kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykį bei subjektyvią vaiko išlaikymą teikiančio skolininko padėtį[79]. Su tokia autorių pozicija sutiktina. Pavyzdžiui, nustačius, kad išlaikymą turintis teikti asmuo turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą ekonomikos srityje, tačiau faktiškai visą gyvenimą dirbo kasininku ir kaip ekonomikos specialistas nėra įgijęs jokios patirties, vargu ar būtų pagrindas konstatuoti, jog vien dėl įgyto aukštojo universitetinio išsilavinimo toks asmuo realiai gali pagerinti savo gaunamas pajamas. Minimu atveju nebūtų ir pagrindo konstatuoti, jog toks asmuo yra kaltas, dėl gaunamo mažo darbo užmokesčio, kuomet pati rinka diktuoja „kasininko“ specialybės palyginus mažą vidutinį darbo užmokestį.

Taip pat išanalizavus teismų praktiką matyti, jog aplinkybių, kurių pagrindu teismai turėtų teisę konstatuoti turtinės padėties pablogėjimą/pagerėjimą sąrašas nėra baigtinis. Tačiau preliminariai galime išskirti sąrašą aplinkybių, kurios teismų vertinamos kaip tėvų turtinės padėties pablogėjimas/pagerėjimas. Tokios aplinkybės, kurios galimai sudarytų pagrindą pripažinti turtinės padėties pablogėjimą, galėtų būti, pvz. jei vienas iš tėvų iš dalies ar visiškai prarastų darbingumą ir dėl to sumažėtų jo nuolatinės pajamos arba pablogėjus vieno iš tėvų sveikatos būklei, jeigu toks pablogėjimas yra nuolatinio pobūdžio ir yra smarkiai padidėjusios sveikatos priežiūros išlaidos (pvz. vienas iš tėvų susirgo nepagydoma liga), atsiradus kitų pagal įstatymą išlaikytinių ir kt. Aplinkybės, kurios galimai sudarytų pagrindą pripažinti turtinės padėties pagėrėjimą, galėtų būti, pvz. jei byloje būtų nustatytos faktinės aplinkybės, jog vieno iš tėvų gaunamas darbo užmokestis gerokai padidėjo; vienas iš tėvų gavo palikimą arba laimėjo didelę pinigų sumą loterijoje ir kt.

Tačiau akcentuotina, jog net ir nustačius vienai ar kitai kategorijai (turtinės padėties pablogėjimo/pagerėjimo) priskirtinas aplinkybes, negalime daryti vienareikšmės išvados, jog teismas pripažins pagrindą pakeisti teismo sprendimu priteisto vaiko išlaikymo dydį, kadangi teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, jog net ir nustačius esminį tėvų ar vieno iš jų turtinės padėties ar vaiko poreikių pokytį, tai dar savaime nelemia išlaikymo dydžio pakeitimo,

[79]I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, V. Šimkienė. *The Child's Right to Maintenance: Criteria for Establishment of the Amount and Form of Maintenance in Lithuania*// Family Law and Family Realities, Eleven International Publishing: The Hague, The Netherlands, 2019, 261 p.

nes šios aplinkybės turi būti įvertintos atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos prioriteto, tėvų ir vaikų teisių bei interesų pusiausvyros, tėvų valdžios lygybės principus[80]. Pavyzdžiui, net ir nustačius, kad tėvo, kuris turi teikti išlaikymą, turtinė padėtis pablogėjo, tačiau tuo pačiu metu nustačius, jog vaiko poreikiai išaugo, teismas taikydamas minėtą nuostatą galėtų konstatuoti, jog nepaisant to, jog yra nustatytas tėvo (vieno iš tėvų) turtinės padėties pablogėjimas, pirmiausia būtina užtikrinti vaiko teisę gauti tokį išlaikymą, kuris užtikrintų vaiko būtiniausių poreikių patenkinimą.

### 3.2. Vaiko poreikių pasikeitimas

Visų pirma, reikėtų pažymėti, jog įsirodyti byloje, kad vaiko poreikiai sumažėjo yra pakankamai sudėtinga, kadangi gausioje kasacinio teismo praktikoje yra įtvirtinta prezumpcija, jog vaikams augant, jų poreikiai didėja[81], t. y. didėja jų poreikiai maistui, rūbams, laisvalaikiui, pomėgiams, lavinimui ir kt. Pavyzdžiui, praktiškai visais atvejais konstatuojamas vaiko poreikių padidėjimas, jei siekiama pakeisti teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymą, kuris buvo priteistas vaikui lankant darželį, o kreipimosi į teismą dieną vaikas jau lanko mokyklą. Teismų praktikoje pripažįstama, jog nepilnamečiam vaikui pradėjus lankyti mokyklą, jo poreikiai jau nebėra susiję tik su būtinųjų poreikių tenkinimu (maistui, būstui, aprangai ir kt.), tačiau jau yra susiję ir papildomais poreikiais kultūriniam vystymuisi, laisvalaikiu ir kt.[82] Vis tik atkreiptinas dėmesys į tai, kad vien ta aplinkybė, jog vaikas paaugo, dar nereiškia, jog byloje nereikia įrodinėti pasikeitusių vaiko poreikių. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „vaiko individualūs poreikiai priklauso nuo daug įvairių aplinkybių (vaiko sveikata, jam reikalinga priežiūra, ugdymas ir t. t.), todėl vien tai, kad vaikas yra didesnis, nesuponuoja išvados, kad ir vaiko poreikiai yra didesni, kiekvienu atveju turi būti vertinamos visos konkrečios bylos faktinės aplinkybės (pavyzdžiui, didesniam geros sveikatos vaikui nėra reikalingos papildomos vaiko priežiūros išlaidos, tačiau jam gali būti reikalinga didesnė asmeninė gyvenamoji erdvė)“[83].

Be kita ko, sprendžiant, jog vaiko poreikiai pasikeitė yra atsižvelgiama į šalies pragyvenimo lygio bei kainų pokyčius. Ypatingai bylose, kuriose vaikui išlaikymas buvo priteistas dar iki naujos valiutos – euro, įvedimo Lietuvoje (2015 m. sausio 1 d.). Dėl valiutos pasikeitimo pakito finansinė sistema, kas lėmė kainų augimą bei pragyvenimo lygio sumažėją, dėl ko vien ši aplinkybė sudaro pagrindą spręsti, jog vaiko išlaikymui reikia daugiau lėšų. Nors dažnai bylose

[80] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-24/2013.
[81] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2011.
[82] Kauno apylinkės teismo 2018 m. gruodžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-1622-848/2018; Kauno apygardos teismo 2019 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-616-221/2019.
[83] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209-916/2016.

siekiant atsikirsti į tokius argumentus, t. y. kad vaikui reikalingas didesnes išlaikymas, nes šalyje kilo kainos, šalys remiasi motyvais, jog vaikui priteistas išlaikymas yra indeksuojamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Teismų praktikoje vis tik pripažįstama, jog „nors pagal teisės aktų reikalavimus priteistas išlaikymas yra indeksuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka, tačiau indeksavimas nekompensuoja dėl išaugusių poreikių atsiradusių/padidėjusių išlaidų[84]“.

Kitos aplinkybės sudarančios pagrindą padidinti vaikui priteistą išlaikymą yra tiesiogiai įtvirtintos CK 3.201 straipsnio 2 dalyje, t. y. atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra). Prireikus teismas gali priteisti atlyginti ir būsimas vaiko gydymo išlaidas. Tačiau teismų praktikoje pripažįstama, jog ne vien su sveikatos priežiūra padidėjusios išlaidos gali sudaryti pagrindą pripažinti vaiko poreikių padidėjimą. Ši aplinkybė gali būti konstatuota ir nustačius, jog „reikia didesnių išlaidų vaiko mokymui, gebėjimų ugdymui, pomėgiams ir kt.)“[85]. Vis populiarėjant privatiems daželiams ar mokykloms, dažnai pasitaiko atvejų, kuomet išaugę vaiko poreikiai grindžiami būtent šia aplinkybe. Tačiau teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog „lemiamą reikšmę parenkant ugdymo įstaigą turi tėvų susitarimas, t. y. jų abiejų suderinta valia. Taigi, vienas iš tėvų, **nesant objektyvios būtinybės** (paryškinta autoriaus), negali vienašališkai nuspręsti dėl privačios ugdymo įstaigos nepilnamečiam vaikui parinkimo. Dėl vaiko lankomų privačių ugdymo įstaigų (darželio, mokyklos), privalo spręsti abu vaiko tėvai, atsižvelgiant į abiejų finansines galimybes bei vaiko poreikius, sąmoningai suprantant ir prisiimant padidėsiančių vaiko išlaikymo išlaidų naštą“[86]. Taigi, šaliai besiremiančia šia aplinkybe, neįrodžius, jog kitas vaiko tėvas sutiko, kad vaikas lankytų privačią ugdymo įstaigą ar neįrodžius objektyvių priežasčių, kodėl vaikas gali lankyti tik privačią ugdymo įstaigą, tas iš tėvų, kuris sprendė leisti vaiką į privačią ugdymo įstaigą turėtų prisiimti ir didesnę vaiko išlaikymo naštą. Tačiau jei būtų nustatytos objektyvios priežastys pateisinančios vaiko leidimą į privačią ugdymo įstaigą, net ir nesant tėvo sutikimo, būtų pagrindas padidėjusias mokymosi išlaidas paskirstyti abiem tėvams proporcingai jų turtinei padėčiai. Tokios objektyvios priežastys galėtų būti, pavyzdžiui, negavus pasiūlymo valstybinėje ugdymo įstaigoje. Dažnai ši problema sietina su vietų stoka valstybiniuose darželiuose. Arba įrodžius, jog vaikui yra būtinos privačios ugdymo įstaigos paslaugos, o tokių paslaugų negali teikti valstybinės ugdymo įstaigos. Tai galėtų būti aplinkybės, susijusios su vaiko specialiaisiais poreikiais ar sveikatos

[84] Kauno apygardos teismo 2019 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-616-221/2019; Kauno apylinkės teismo 2018 m. kovo 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-2021-944/2018; Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1852-601/2018.
[85] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2008.
[86] Vilniaus miesto apygardos teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-545-580/2017, 2019 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1469-340/2019.

priežiūra, pavyzdžiui vaikas yra itin alergiškas ir tik privati mokykla gali užtikrinti jam tinkamą maitinimą.

Šalį smarkiai palietus emigracijos problemai, dažnai pasitaiko ieškinių, kurie grindžiami vaiko padidėjusiais poreikiais ryšium su padidėjusiomis išlaidomis gyvenant kitoje valstybėje, kurioje pragyvenimo lygis yra aukštesnis. Tačiau kasacinis teismas yra suformulavęs teisės aiškinimo taisyklę, kad „Tokiu atveju, kai vaikas išvyksta gyventi į užsienio valstybę, kurioje pragyvenimo lygis yra aukštesnis nei Lietuvoje, vieno iš tėvų iniciatyva, tai likusiam gyventi Lietuvoje vaiko tėvui neturėtų kilti pareiga prisiimti dėl šios priežasties padidėjusių išlaidų tenkinant vaiko poreikius. Dėl vaiko išvykimo gyventi į užsienio valstybę padidėjusios jo poreikių tenkinimo išlaidos atitinkama dalimi turi tekti tam iš tėvų, kurio iniciatyva vaikas išvyko iš Lietuvos, nebent tėvų turtinės padėties kriterijus pateisintų kitokį sprendimą“[87]. Taigi, vien ta aplinkybė, jog vaikas yra išvykęs į kitą valstybę, kurioje yra aukštesnis pragyvenimo lygis, kas gali lemti padidėjusias išlaidas, nesant kito tėvo sutikimo, savaime nesudaro pagrindo tokias išlaidas perkelti kitam iš tėvų. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog kaip nurodė kasacinis teismas, turi būti atsižvelgiama ir į tėvų turtinės padėties kriterijų. Todėl teigtina, jog net ir nustačius, jog vaikas buvo išvežtas į kitą valstybę be kito tėvo sutikimo bei nustačius, jog vaiko poreikiai padidėjo ryšium su išvykimu, teismui įvertinus tėvų turtinę padėtį ir nustačius, jog tėvas nedavęs sutikimo turi finansines galimybes prisidėti prie didesnio vaiko išlaikymo, vadovaujantis prioritetiniu vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu (CK 3.3 str. 1 d.), būtų pagrindas priteisti didesnį vaiko išlaikymą arba nereikalauti iš vaiką išsivežusio tėvo prisiimti didesnę vaiko išlaikymo dalį. Juolab atsižvelgiant į tai, jog tėvui ar motinai su kuriuo gyvena vaikas paprastai tenka didesnė vaiko išlaikymo našta.

Kaip jau buvo minėta, būtent atsižvelgiant į tai, kad pagal bendrąją taisyklę vaikui augant jo poreikiai didėja, aplinkybių sąrašas, kuriomis remiantis būtų pagrindas konstatuoti vaiko poreikių sumažėjimą yra pakankamai ribotas ir iš esmės labiausiai susijęs su tokiais atvejais, kuomet teismo sprendimu, kuriuo buvo priteistas išlaikymas ir kurį norima pakeisti, momentu vaiko poreikiai, dėl vienų ar kitokių priežasčių buvo padidėję. Tai yra, pavyzdžiui, teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo momentu: vaikas turėjo specialiųjų poreikių, tačiau vėliau pasveiko, dėl ko nebėra sveikatos priežiūros išlaidų; arba didesnis vaikui išlaikymas buvo priteistas, dėl konkrečios ligos, kurių gydymui reikėjo specialių išlaidų; arba vaikas lankė privačią ugdymo įstaigą, tačiau nebelanko; arba vaikas nebelanko kažkokių papildomo ugdymo užsiėmimų, kurie reikšmingai įtakojo padidėjusius vaiko poreikius ir kt. Dar kartą akcentuotina, jog šis aplinkybių sąrašas nėra baigtinis.

[87] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-378/2017.

Minėtina ir tai, kad kaip ir turtinės padėties pasikeitimo atveju, teismas vertina vaiko pakitusius poreikius laikotarpiu nuo teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas vaiko išlaikymas, įsiteisėjimo momento iki ieškinio pakeitimo dienos, apart bylose, kuriose vaikui išlaikymas buvo priteistas teismo įsakymu. Taip pat kaip ir turtinės padėties pasikeitimo atveju, šalys bylose, kuriose vaikui išlaikymas buvo priteistas patvirtinus sutartį, dėl santuokos nutraukimo pasekmių, negali remtis aplinkybe, jog tuo metu šalių sulygtas vaiko išlaikymas neatitiko faktinių vaiko poreikių, kadangi teismų praktikoje pripažįstama, jog „teismo sprendimu nustatytas išlaikymo dydis atitiko tuo metu buvusią to iš tėvų, kuris teismo sprendimu įpareigotas teikti išlaikymą, turtinių galimybių ir vaiko (vaikų), kuriam priteistas išlaikymas, poreikių pusiausvyrą, užtikrino galimybę patenkinti būtinus ar bent minimalius vaiko raidos poreikius“[88]. Toks aiškinimas laikytinas pagrįstu ir teisėtu, nes teismas šios kategorijos bylose kiekvienu atveju privalo patikrinti ar sutuoktinių pateiktas prašymas nutraukti santuoką ir sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių atitinka CK ir CPK normų reikalavimus, t. y. neprieštarauja viešajai tvarkai ir nepažeidžia sutuoktinių, jų nepilnamečių vaikų, vieno arba abiejų sutuoktinių kreditorių teisėtų interesų. Tai reiškia, jog teismas patikrina, ar šalių sulygtas vaikui teikiamo išlaikymo dydis yra pakankamas jo poreikiams patenkinti, o nustačius, kad nepakankamas – teismas tokios sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių nepatvirtina.

### 3.3 Vaikui priteistino išlaikymo dydžio pakeitimas

Teismas nustatęs, jog yra CK 3.201 straipsnyje įtvirtintos sąlygos pakeisti vaikui teismo sprendimu priteistą išlaikymą, sprendžia, koks išlaikymo dydis turėtų būti priteisiamas. Pradedamos taikyti CK 3.192 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios vaikams priteistino išlaikymo dydžio kriterijus, t. y. kad išlaikymo dydis turi būti proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai bei užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties kriterijai įstatyme nedetalizuoti, tačiau nuosekliai išplėtoti kasacinio teismo praktikoje. Dėl jų ginčo nekyla. Vienas pagrindinių kriterijų yra įtvirtintas pačioje CK 3.192 straipsnio 2 dalies formuluotėje, t. y. proporcingumo principas, numatantis, jog vaikui priteistas išlaikymas turi būti proporcingas tarp vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties. Šis principas įpareigoja teismą, sprendžiant vaiko išlaikymo dydžio klausimą, įvertinti tėvų turtines galimybes tenkinti vaiko poreikius. Proporcingumo kriterijus reiškia, kad vaikui teikiamo išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties. Kasacinio teismo praktikoje yra įtvirtinta taisyklė, jog „teismas negali priteisti vaikui išlaikyti daugiau, negu objektyviai leidžia tėvų turtinė padėtis, todėl

[88] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019.

kiekvienu konkrečiu atveju nagrinėdamas bylą dėl išlaikymo priteisimo ar jo dydžio pakeitimo privalo nustatyti tėvų turtinę padėtį, t. y. visas jų gaunamas pajamas, turtą, būtinas išlaidas ir vaiko poreikius“[89]. Vis tik reikia pastebėti, jog tiek proporcingumo principas, tiek tėvų turtinė padėtis nors ir yra reikšminga, tačiau ne visa lemianti, kadangi svarbiausia, jog teismo priteistas vaiko išlaikymas patenkintų būtiniausius vaiko poreikius. Pažymėtina, kad savo prigimtimi išlaikymas yra skirtas kasdieniniams vaiko poreikiams patenkinti. Todėl vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika „teismas, nustatydamas konkretaus vaiko poreikių turinį, turi įvertinti, ar išlaikymas bus pakankamas tenkinti būtinas vaiko vystymosi sąlygas, t. y. ar bus patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui[90]. Minėtina, jog visapusiškam vaiko vystymuisi turi būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena ir pan.), bet skiriamas dėmesys vaiko laisvalaikio, bendravimo, saviraiškos pomėgiams, lavinami gabumai[91]. Tėvų turtinė padėtis vertinama tais pačiais kriterijais, kuriais remiamasi ir vertinant šalių turtinės padėties pasikeitimą, t.y. visos abejonės, dėl turtinės padėties, šalinamos vaiko naudai, negalėjimas teikti vaiko poreikius atitinkantį išlaikymą negali būti pateisinamas išlaikymo teikėjo nerūpestingumu, išlieka principo taikymas, jog tam tėvui, su kuriuo gyvena vaikas, tenka didesnis aprūpinimo teikimas, susijęs su kasdieniu vaiko poreikių patenkinimu ir kt.

Pažymėtina, kad nors tėvų teisės ir pareigos pagal bendrąją taisyklę savo vaikams yra lygios, kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, jog konkrečios tėvų pareigos bei jų apimtis gali skirtis, priklausomai nuo daugelio faktinių aplinkybių, tokių kaip pvz. nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan.[92]. Taigi, galime daryti išvadas, kad teikiant išlaikymą tėvų valdžios lygybės principas taikomas tik esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, todėl teismas gali nukrypti nuo lygių dalių teikiant išlaikymą vaikui principo. Pavyzdžiui, kaip jau buvo minėta, pagrindą nukrypti nuo tėvų valdžios lygybės principo sudarytų situacija, kuomet vaikas be vieno iš tėvų sutikimo išvežamas gyventi į užsienio valstybę, kurioje yra aukštesnis pragyvenimo lygis, nulemiantis didesnes išlaidas vaiko išlaikymui.

Tėvų valdžios lygybės principo kontekste būtina paanalizuoti vis labiau populiarėjantį modelį, kuomet vaikas „50:50 procentų“ leidžia su kiekvienu iš tėvų ir kuomet kiekvienas iš tėvų iš esmės pusę laiko tenkina kasdieninius vaiko poreikius. Neginčytina, kad esant nustatytam tokiam bendravimo modeliui, vaiko išlaidų, susijusių su kasdieninių, einamųjų vaiko poreikių

[89] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2010.
[90] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-70-969/2018.
[91] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013.
[92] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286/2004.

patenkinimu, priteisimas iš vieno iš tėvų reikštų tėvų valdžios lygybės principo pažeidimą, tėvų teisių ir pareigų disbalansą. Todėl kasacinio teismo nuomone, tokios kategorijos bylose būtina atsižvelgti į tai, kad „Vaiko poreikiai neapsiriboja vien tik kasdieninėmis išlaidomis. Kai kurių iš šių poreikių tenkinimas reikalauja atitinkamų periodinių ar vienkartinių tėvų išlaidų (pavyzdžiui, vaiko ugdymo apmokėjimas). Nesant tėvų susitarimo dėl tokių išlaidų pasiskirstymo, preziumuojama, kad jas patiria tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta. Tokiu būdu išlaikymo priteisimas iš skyrium gyvenančio tėvo (motinos) suponuoja to iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta ir kuriam pavedama tvarkyti vaiko naudai priteistą išlaikymą uzufrukto teise, papildomas prievoles, susijusias su esminių vaiko poreikių tenkinimu (pavyzdžiui, vaiko ugdymo apmokėjimu)“[93]. Taigi, naujausia kasacinio teismo praktika aiškiai įtvirtina teismų pareigą sprendžiant dėl vaikui priteistino išlaikymo dydžio atsižvelgti į tėvų pareigų pasiskirstymą tenkinant vaiko poreikius, t. y. kiek laiko ir kokiu tikslu kiekvienas iš tėvų praleidžia su vaiku bei kokią toks tėvų laiko pasiskirstymas turi tiesioginę įtaką tėvų turimoms išlaidoms, susijusioms su vaiko kasdieninių poreikių tenkinimu. Kartu šia nutartimi kasacinis teismas suformavo ir kitą taisyklę, t. y. kad nepaisant to, jog tėvai iš esmės lygiomis dalimis dalinasi vaiko priežiūra, vaikui išlaikymas turi būti teikiamas, nes tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta nuolatinė vaiko gyvenamoji vieta, kaip taisyklė, yra atsakingas, už vaiko ugdymą, sveikatos poreikius, pagrindinių drabužių ir avalynės pirkimą ir kt. Todėl tėvų išlaidos vaikui išlaikyti negali būti įvertinamos vien proporcingai laikui, kurį vaikas praleidžia su vienu ir kitu iš tėvų. Toks kasacinio teismo išaiškinimas iš esmės pakeitė ilgus metus teismų praktikoje nusistovėjusią nuostatą, jog priteisiama išlaikymo suma skirta iš dalies kompensuoti vaiko poreikius neskirstant jų pagal laiką, kurį vaikas praleido su vienu ar kitu iš tėvų[94]. Laikytina, kad naujausia kasacinio teismo praktika labiau užtikrina tėvų valdžios lygybės principo įgyvendinimą. Pažymėtina ir tai, kad ne tik Lietuva jau mato poreikį susieti vaiko išlaikymo dydį tiesiogiai su skyrium gyvenančio tėvo bendravimo su vaiku apimtimi. Tokia tendencija išryškėja ir kitose Europos sąjungos šalyse vis labiau intensyvėjant laisvam žmonių judėjimui Europos sąjungos teritorijoje[95]. Tačiau autoriaus nuomone, aukščiau aptarta kasacinio teismo praktika vertintina kritiškai. Tais atvejais, kuomet abu tėvai vienodai praleidžia laiko su vaiku (pvz. po 15 d./mėn.), abu domisi vaiko ugdymu, sveikatos priežiūra, lygiomis dalimis dengia vaiko priežiūras išlaidas, vaiko išlaikymo priteisimas yra perteklinis, neracionalus, pažeidžiantis tėvų lygybės principą, skatinantis ginčus tarp tėvų, kurie

[93] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-279-969/2019.
[94] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2014.
[95] I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, A. Maslauskaitė. *Children's Maintenance Fund in Lithuania: Legal and Sociological Aspects of its Activities*// The International Survey of Family Law (General editor: Prof.Bill Atkin) – Bristol: Jordan Publishing, 2016, ISBN 978-1-78473-217-2, p. 307.

gera valia siekiant vaiką kuo mažiau traumuoti psichologiškai apsisprendė net ir gyvenant skyrium auginti vaiką bendrai.

Taigi, matyti, jog ir sprendžiant vaikui priteistino išlaikymo dydžio klausimą, kaip ir vertinant, ar yra pagrindas pakeisti vaikui teismo sprendimu priteistino išlaikymo dydį, teismų praktikoje yra suformuoti tik svarbūs kriterijai apsprendžiantys vaikui reikalingo išlaikymą dydį, tačiau nėra nustatomas konkretus fiksuotas išlaikymo dydis, kadangi kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į eilę kriterijų, nulemiančių vaikui priteistino išlaikymo dydį. Minėtina, jog vienintelis suformuotas kriterijus teisminėje praktikoje bent kažkiek leidžiantis konkrečiau nuspręsti apie vaikui priteistino išlaikymo dydį yra tas, kad paprastai teisminėje praktikoje pripažįstamos pagrįstomis, būtinomis tenkinant vaiko poreikius išlaidos, siekiančios 1 minimali mėnesinė alga (toliau – MMA). Tačiau kasacinis teismas yra ne kartą nurodęs, jog šis dydis yra tik orientacinis, konkretus dydis turi būti nustatomas atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Jis gali svyruoti priklausomai nuo individualių (specialių) vaiko poreikių[96]. Taigi, teismai parinkdami vaikui priteistino išlaikymo dydį turi ne pareigą, o teisę vadovautis šiuo kriterijumi, t.y. teismas gali priteisti vaiko išlaikymui tiek mažesnį, tiek didesnį išlaikymą nei 1 MMA priklausomai nuo kiekvienoje byloje nustatytų individualių aplinkybių. Tačiau autoriaus nuomone keltinas klausimas, ar toks reglamentavimas nepažeidžia prioritetinio vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principo. Minimalus darbo užmokestis paprastai tenkina tik minimalius, būtinuosius žmogaus poreikius, o, kaip pažymėta pirmiau, visapusiškam vaiko vystymuisi turi būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena ir pan.), bet turi būti tenkinami vaiko poreikiai laisvalaikiui, bendravimui, saviraiškos pomėgiams, gabumų lavinimui ir kt. Teigtina, kad tais atvejais, kai vaikui priteisiamas mažesnis vaiko išlaikymo dydis nei 1 MMA, toks išlaikymo dydis pažeidžia vaiko teisę į išlaikymą, kuris užtikrintų visapusišką jo vystymąsi, kadangi toks išlaikymo dydis vargiai užtikrina net būtiniausių vaiko poreikių patenkinimą. Ypač tais atvejais, kuomet vaikas jau yra sulaukęs mokyklinio amžiaus. Kita vertus, toks reglamentavimas – neįtvirtinimas imperatyvo, jog vaiko poreikiams patenkinti per mėnesį reikia ne mažiau kaip 1 MMA, dėl ko tėvai privalo tokį išlaikymą vaikui teikti – apsaugo tų tėvų interesus, kurie nepaisant savo sąžiningų pastangų gauti didesnes pajamas, neturi galimybės teikti tokio dydžio išlaikymą[97]. Taigi, autoriaus nuomone, siekiant tinkamai įgyvendinti prioritetinį vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principą, teismų praktika turėtų krypti ta linkme, kad 1 MMA būtų ne orientacinis, o minimalus dydis reikalingas patenkinti vaiko poreikiams, o mažesnis vaikui priteistino išlaikymo dydis nei 1 MMA gali būti priteisiamas tik

[96] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2009.
[97] I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, V. Šimkienė. *The Child's Right to Maintenance: Criteria for Establishment of the Amount and Form of Maintenance in Lithuania*// Family Law and Family Realities, Eleven International Publishing: The Hague, The Netherlands, 2019, p. 260.

išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, nustačius, kad abu tėvai deda maksimalias pastangas pagerinti savo turtinę padėtį, tačiau nepaisant įdedamų pastangų, jiems nepavyksta.

Pažymėtina ir tai, kad iš teismų praktikos analizės matyti, jog teismai savo sprendimuose į šį kriterijų dažniausiai atsižvelgia. Tačiau nustatytina, jog vis daugiau ginčų kyla, ar MMA dydis turėtų būti skaičiuojamas atskaičius mokesčius valstybei, ar neatskaičius. Pažymėtina, kad praktikoje nebuvo ginčo, kuomet 1 MMA dydis sudarė 400 Eur ir visi teismai vienareikšmiškai konstatuodavo, jog laikoma, kad kiekvienas iš tėvų vieno vaiko išlaikymui turi skirti ne mažiau ½ MMA, t. y. po 200 Eur per mėnesį. Tačiau dėl įsigaliojusios mokesčių reformos nuo 2019 m. sausio 1 d. MMA padidėjus iki 555 Eur, o nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 607 Eur, praktikoje jau iškyla diskusijos, ar MMA turėtų būti skaičiuojamas atskaičius mokesčius, ar ne. Šiai dienai teismų praktika linksta ta linkme, jog MMA turėtų būti skaičiuojamas atskaičius mokesčius, t. y. nuo „neto“ (į rankas) gaunamos minimalios mėnesinės algos[98]. Tokia praktika laikytina teisėta ir pagrįsta, kadangi neatitiktų protingumo, sąžiningumo, teisingumo kriterijų skaičiuoti orientacinį vaikui reikiamo išlaikymo dydį nuo pajamų dydžio, kurių asmenys realiai negauna. Tokią poziciją pagrindžia ir tai, kad vertinant tėvų turtinę padėtį teismų praktikoje taip pat yra vertinamas jų gaunamas „neto“ (į rankas), o ne „bruto“ (ant popieriaus) darbo užmokestis.

Diskusijas teismų praktikoje sukėlė ir nuo 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja redakcija LR Išmokų vaikams įstatymo[99], kuria siekiant remti vaikus auginančias šeimas bei mažinti vaikų skurdą ir pajamų nelygybę, buvo įteisintos išmokos vaikams („vaiko pinigai“). Nuo 2020 m. sausio 1 d. universali išmoka vaikui padidinta nuo 50,16 Eur iki 60,06 Eur. Kyla pagrįstas klausimas, ar ši Išmokų vaikams įstatymo numatyta išmoka priskirtina prie pinigų sumos, kuria yra tenkinami vaiko poreikiai, tokiu būdu šia suma sumažinant tėvų pareigą teikti išlaikymą vaikui, ar vis tik šie „vaiko pinigai“ turi būti vertinami, kaip atitinkama dalimi to iš tėvų, kuris gauna „vaiko pinigus“, turtinę padėtį gerinančiu kriterijumi. Pažymėtina, jog šiuo klausimu teismų praktikoje pozicijos išsiskiria. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismas civilinė byloje Nr. e2-166-446/2019 akcentavo, jog nagrinėjamas įstatymas nustato vienkartines ir periodines išmokas, užtikrinančias finansinę paramą šeimoms, **auginančioms vaikus** *(paryškinta autoriaus),* todėl teismas atsižvelgęs į tai, kad šalių dukrą faktiškai augina vaiko motina, o tėvas gyvena skyrium, sprendė, jog „ši parama negali palengvinti su vaiku negyvenančio tėvo padėtį išlaikant vaiką“. Atitinkamai teismas atmetė atsakovo reikalavimą sumažinti ieškovės reikalaujamą priteisti iš jo išlaikymo sumą dėl to, kad yra mokama išmoka vaikui. Taigi, matyti, kad teismas darė išvadą, jog nors „vaiko pinigai“ yra skirti vaiko poreikiams patenkinti, tačiau šie „vaiko pinigai“ pirmiausia

[98] Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-379-227/2019.
[99] Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, Valstybės žinios 89-1706, aktuali redakcija nuo 2020 01 01.

yra skirti šeimoms auginančioms vaikus. Be kita ko, teismas atsižvelgė į tai, kad tam iš tėvų, su kuriuo nuolatinai gyvena vaikas tenka didesnė vaiko aprūpinimo našta, dėl ko „vaiko pinigai“ turėtų būti vertinami, kaip atitinkama dalimi vaiką nuolat auginančio tėvo pajamas gerinanti pinigų suma, tačiau ne pinigų suma, kuria valstybė patenkina vaiko poreikius. Tokiu būdu teismas akcentavo įstatymo įtvirtintą tėvų prigimtinę ir asmeninę pareigą teikti išlaikymą nepilnamečiams vaikams, kuri valstybei turėtų perkeliama tik išimtinais atvejais.

Tačiau kaip jau buvo minėta, teismų praktikoje yra kita pozicija, t. y. kad valstybės mokamų „vaiko pinigų“ suma turėtų būti mažintini vaiko poreikiai. Tokią poziciją suformulavo ir kasacinis teismas savo naujausioje praktikoje. 2020 m. balandžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. e3k-3-164-687/2020[100], kurioje sistemiškai įvertino Išmokų vaikams įstatymo nuostatas[101] bei darė išvadą, kad „šiuo įstatymu vaikui teikiama išmoka (3 straipsnio 2 punktas) skirta būtent vaiko poreikiams tenkinti; ši išmoka tėvų yra valdoma uzufrukto teise (CK 3.190 straipsnio 1 dalis) ir jos tikslas yra palengvinti tėvų finansinę naštą, t. y. jiems vykdant savo pareigas išlaikyti vaikus, kad tėvai dėl kurios nors dalies vaikų poreikių tenkinimo neturėtų leisti savo lėšų (jei jų yra), o tokių lėšų tėvams neturint – užpildoma tėvų finansų spraga tam, kad, uzufrukto teise valdant vaiko išmoką, galima būtų patenkinti visus vaiko poreikius; toks nurodytų Išmokų vaikams įstatymo nuostatų ir atitinkamai pačios išmokos paskirties aiškinimas atitinka šio įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą tikslą – finansinės paramos šeimoms, auginančioms vaikus ar įvaikius, teikimą“. Šioje byloje kasatorė taip pat kėlė argumentą, jog jai ir taip tenka didesnė vaiko aprūpinimo našta, kadangi tėvas su vaiku visiškai nebendrauja ir prie papildomų vaiko priežiūros išlaidų visiškai neprisideda. Tačiau kasacinis teismas nurodė, jog ši aplinkybė nekeičia nagrinėjamos išmokos naudojimo paskirties, t. y. kad ji turi būti naudojama vaiko poreikiams tenkinti ir yra finansinė pagalba jį auginantiems abiem tėvams tam, kad, paskirstydami savo pajamas, jas galėtų leisti vaiko kitiems (papildomiems) poreikiams tenkinti, t. y. būtų pasiektas tikslas, kad kuo daugiau vaiko poreikių būtų patenkinta ir būtų palengvinta tėvų, kurie pagal CK 3.192 straipsnį turi lygias pareigas išlaikyti savo vaiką, našta tenkinant šiuos poreikius, tuo tarpu aplinkybė, kad vaiko motinai tenka didesnė rūpinimosi

[100] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-164-687/2020.

[101] Šio įstatymo 1 straipsnio 1 dalies nuostatas, kad šis įstatymas nustato vienkartines ir periodines išmokas, užtikrinančias finansinę paramą šeimoms, auginančioms vaikus ar įvaikius, ir vaikams, netekusiems tėvų globos, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Šio įstatymo 3 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias išmokų rūšis - išmoka vaikui (2 punktas); išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (5 punktas); vaiko laikinosios priežiūros išmoka (ši 9 punkto nuostata įsigaliojo nuo 2020 m. sausio 1 d.) ir kt. Šio įstatymo 6 straipsnio (redakcija, galiojusi teismų procesinių sprendimų priėmimo metu) 1 dalies nuostatas, kad kiekvienam vaikui nuo gimimo dienos iki 18 metų ir vyresniam, jeigu jis mokosi pagal bendrojo ugdymo programą (įskaitant ir profesinio mokymo įstaigose besimokančius pagal bendrojo ugdymo programą ir pagal bendrojo ugdymo programą kartu su profesinio mokymo programa, iki baigs bendrojo ugdymo programą), bet ne ilgiau iki jam sukaks 21 metai, yra skiriama ir mokama 1,32 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį, o neįgaliam vaikui – 1,84 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį.

vaiku našta gali būti taisytina praplečiant tėvo su vaiku bendravimo tvarką, kuri gali būti praplėsta tiek bendru šalių sutarimu, tiek teismo sprendimu, jei šalims nepavyktų susitarti.

Pažymėtina, jog praktikoje yra ir kitų atvejų, kuomet valstybė teikia paramą vaikams, pvz. vaikams turintiems specialiųjų poreikių ir gaunantiems valstybės teikiamą neįgalumo pašalpą. Teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, jog vaiko gaunama neįgalumo šalpos pensija yra skirta užtikrinti vaiko (o ne jo motinos) poreikius, todėl vaiko poreikius mažina gaunama neįgalumo šalpos pensija bei netraktuoja šios valstybės teikiamos paramos tik kaip tėvo, gaunančio paramą, turtinę padėtį gerinančiu kriterijumi[102]. Taigi, teigtina, jog teismų praktikoje yra įtvirtina solidari, o ne subsidiari valstybės pareiga prisidėti prie vaiko poreikių patenkinimų, ko pasėkoje tais atvejais, kuomet dalį vaikui reikalingo išlaikymo poreikių patenkina valstybė, remdama šeimą ir mažindama vaiko tėvams tenkančios išlaikymo pareigos naštą, valstybės teikiamos paramos dalimi turi būti mažintini vaiko poreikiai. Šiuo atveju visiškai nesvarbu, su kuriuo iš tėvų vaikas nuolatinai gyvena, kadangi valstybė skiria paramą tiesiogiai vaikui, o tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, nepaisant to, kad vaiko gyvenamoji vieta nustatyta teismo sprendimu su vienu iš tėvų (CK 3.156 straipsnis).

Taip pat praktikoje dažnai kyla klausimas, ar į vaiko poreikius turėtų būti įskaičiuojamas nuomos mokestis bei mokama kredito būsto dalis, kuriame vaikas gyvena. Tačiau teismų praktika šiais klausimais yra nuosekli. Tėvo, su kuriuo gyvena vaikas, mokamo būsto kredito dalis negali būti priskiriama prie vaiko poreikių patenkinimo, net jei vaikas šiame būste ir gyvena[103]. Neginčytina, kad tokia teismų praktika yra teisėta ir pagrįsta. Visais atvejais būsto kreditas mokamas nuosavybės teisių įgijimo pagrindu, todėl neatitiktų CK 1.5. straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijų, jeigu vienas iš tėvų būtų įpareigotas prisidėti prie tėvo, su kuriuo gyvena vaikas, nuosavybės teisių įgijimo dalinai dengdamas jo paskolą. Analogija turėtų būti taikoma ir tais atvejais, kuomet vaikas gyvena būste, kuris naudojamas būsto išperkamosios nuomos pagrindais, nes tai taip pat susiję su nuosavybės teisių įgijimu. Tačiau visais atvejais į vaiko poreikius turėtų būti įskaičiuojamos išlaidos, susijusios su būsto, kuriame vaikas gyvena, nuoma. Būsto nuomos pagrindais nuosavybės teisės nėra įgyjamos, o šios išlaidos tiesiogiai yra susijusius su tėvų pareigos užtikrinti vaikui gyvenamąją vietą įgyvendinimu. Tačiau kaip ir komunalinių mokesčių apskaičiavimo atveju, taip ir nuomos – turi būti skaičiuojama vaikui

[102] Alytaus apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-6069-922/2019.
[103] Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-7724-998/2018.

tenkanti dalis, t. y. jei pvz. nuomojamame būste gyvena 3 (trys) asmenys, nuomos mokestis ir komunaliniai mokesčiai turi būti dalinami iš būste gyvenančių asmenų skaičiaus.

Taip pat sprendžiant vaikui reikalingo išlaikymo dydžio klausimą kyla pagrįstų klausimų, kiek šalys turi pagrįsti savo reikalavimus (CPK 178 str.), t. y. ar šalis privalo objektyviais rašytiniais pagrįsti kiekvieną iš vaiko poreikių. CPK 182 straipsnis numato atvejus, kuomet šalys yra atleidžiamos nuo įrodinėjimo. Minėto straipsnio 1 dalis numato, jog nereikia įrodinėti aplinkybių, kurios teismo pripažintos visuotinai žinomomis. Būtent remiantis šia nuostata, teismai yra suformulavę taisyklę, jog nereikia įrodinėti visuotinai žinomų aplinkybių, kad vaikui reikalingas maistas, drabužiai, avalynė, higienos priemonės, gyvenamasis plotas, komunalinės paslaugos, ugdymo priemonės, lėšos saviraiškai, ugdymui ir kt. Be kita ko, teismų pripažįstama, jog būtų neracionalu reikalauti pateikti visas išlaidas pagrindžiančius kvitus (mokėjimų nurodymus ar kt.), kadangi iš pateiktų mokėjimo dokumentų būtų neįmanoma nustatyti, kokios prekės (pavyzdžiui, maistas) ar paslaugos buvo pirktos išimtinai vaiko poreikių tenkinimui, kokios – kitų asmenų (kartu su vaiku gyvenančių asmenų)[104]. Jau net nekalbant apie tai, kad šioje vietoje yra itin didelė terpė šalims būtų nesąžiningoms, t. y. paprasčiausiai susirinkti net ne savo kvitus iš parduotuvių bei juos pateikti teismui, ar paprašyti rinkti kvitus asmenų, kurie taip pat augina panašaus amžiaus vaiką, ir juos pateikti teismui. Todėl kiekvienu atveju teismas dažniausiai vertina vaiko konkrečius poreikius maistui, ugdymuisi, būstui ir kt. pagal Lietuvoje galiojančias atitinkamų prekių ir paslaugų kainas. Taip pat teismai atsižvelgia ir į tai, ar iš tiesų tėvo, su kuriuo gyvena vaikas, pajamos leidžia patenkinti tokius vaiko poreikius, kuriuos nurodo šalis. Pavyzdžiui, Utenos apylinkės teismas civilinėje byloje Nr. 2-4307-913/2019 įvertinęs ieškovės pateiktą vaiko poreikių lentelę sprendė sumažinti ieškovės reikalaujamą priteisti vaikams išlaikymą motyvuodamas tuo, kad „poreikių lentelėse nurodytos išlaidų sumos sūnų poreikiams tenkinti laikytinos kiek per didelėmis atsižvelgiant į pačios ieškovės gaunamas pajamas bei galimybę skirti tiek išlaidų šiems vaikų poreikiams tenkinti“. Minėtina ir tai, jog teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad vaiko pretenzijos į prabangą gali būti tenkinamos tik tuomet, jeigu tėvų (tėvo ar motinos) turtinė padėtis tai leidžia. Be abejo, kyla pagrįstas klausimas, kas yra tos prabangos prekės. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas civilinėje byloje Nr. 2A-898-230/2017, kurioje pirmosios instancijos teismas konstatavo, jog vaikui nupirktas batutas yra laikytinas prabangos preke, aukštesnės instancijos teismas tokią pirmosios instancijos išvadą paneigė. Taigi, kas laikytina prabangos prekėmis, autoriaus nuomone, kiekvienu atveju turėtų būti vertinama pagal

[104] Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1711-221/2019; Kauno apygardos teismo 2019 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-439-221/2019.

tėvų turtinę padėtį, kadangi vaikai turėtų turėti teisę gyventi tokioje pačioje prabangoje kaip ir jų tėvai.

Taip pat kyla klausimas, ką daryti su tokiomis išlaidomis kaip laisvalaikio prekės, pavyzdžiui kompiuteris, telefonas, dviratis ir kt., t. y. su prekėmis, kurios kainuoja pakankamai daug, tačiau yra būtinos norint užtikrinti vaiko laisvalaikį ir socialinį bendravimą. Teismų praktikoje ši problema sprendžiama dviem būdais, t. y. arba priteisiant tokias išlaidas vienkartine išmoka, arba jas padalinant ilgam periodui, pavyzdžiui metų laikotarpiui bei įskaičiuojant į kas mėnesį nepilnamečiam vaikui teikiamą išlaikymo dydį. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2009 laikė teisėtais ir pagrįstais žemesnės instancijos teismų sprendimus, kuriais teismai sprendė padidinti vaikui priteistą išlaikymą periodinėmis kasmėnesinėmis išmokomis bei priteisė iš tėvo vienkartinę išmoką, kuria buvo kompensuota pusė vaikui reikalingo akordeono įsigijimo išlaidų. Kasacinis teismas įvertino tai, kad šalių nepilnametis vaikas buvo itin gabus muzikai, nes grojo akordeonu, dalyvavo nacionaliniuose ir tarptautiniuose konkursuose, kituose renginiuose, buvo daugkartinis jų laureatas, akordeonų kvarteto primarijus, už pasiektus rezultatus apdovanotas Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo pirmininko ir kitų pareigūnų padėkos raštais ir kt., dėl ko laikė, jog toks išlaikymo formų derinimas (kas mėnesį mokamos periodinės išlaidos ir konkreti pinigų suma) atitinka teisingumo ir racionalumo kriterijus bei geriausiai užtikrina vaiko interesus.

Taigi, apibendrinant aukščiau aptartą, matome, jog net teismui ir nepateikus jokių vaiko poreikius pagrindžiančių įrodymų, vaikui išlaikymas bus priteistas, kadangi teismų praktikoje pripažintina, kad vaikui reikalingas maistas, drabužiai, avalynė, higienos priemonės, gyvenamasis plotas, komunalinės paslaugos, ugdymo priemonės, lėšos saviraiškai, ugdymui ir kt. Vaikui išlaikymas tokiu atveju bus priteistas atsižvelgiant į tėvų turtinę padėtį bei pagal Lietuvoje galiojančias atitinkamų prekių ir paslaugų kainas. Tačiau siekiant prisiteisti didesnį vaikui reikalingą išlaikymą, jau ieškinys turėtų būti grindžiamas konkrečiais įrodymais, patvirtinančiais didesnius vaiko poreikius.

### 3.4 Vaiko išlaikymo formos pakeitimo ypatumai

Kaip jau buvo minėta, teismų praktikoje prioritetas yra teikiamas vaiko išlaikymo priteisimui periodinėmis išmokomis, kadangi tokia išlaikymo forma garantuoja vaiko poreikiams patenkinti skirtų sumų teikimą kas mėnesį. Be kita ko, tokia išlaikymo forma nepažeidžia ir vaiko išlaikymą teikiančio asmens nuosavybės teisių. Minėtina, jog nuosavybės teisės apsaugos standartai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje bei Žmogaus teisių ir

pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 1 protokolo 1 straipsnyje. Šiais teisės aktais yra įtvirtinamas vienas pamatinių nuosavybės neliečiamumo principų, reiškiančių, jog nuosavybės teises saugo įstatymai ir nuosavybė iš savininko gali būti atimta prieš jo valią tik išimtiniais atvejais ir tik teismo sprendimu ar nuosprendžiu. CK 3.196 straipsnio 1 dalies 3 punktas numato, jog vaikui išlaikymas gali būti priteisiamas ir turtu, t. y. vėlgi aiškiai įtvirtina prioritetinį vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principą jį priešpastatydamas nuosavybės neliečiamumo principui, tačiau būtent atsižvelgiant į tai, kad teismų praktikoje pripažįstama, jog periodinėmis kas mėnesinėmis išmokomis teikiamas išlaikymas geriau užtikrinta vaiko interesus ir jo kasdieninių poreikių patenkinimą bei atsižvelgiant į vieną pamatinių teisės principų, jog nuosavybė yra neliečiama, išlaikymo forma turtu turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais, t. y. tik nustačius, jog kitokiu būdu apsaugoti vaiko teisės į jo poreikius užtikrinančio materialinio išlaikymo teikimą nėra. Atitinkamai ir teismų praktikoje, kuomet keliamas reikalavimas pakeisti teismo sprendimu priteistą išlaikymo formą iš periodinių kas mėnesį mokamų išmokų į turtą, yra itin atidžiai analizuojama materialinį išlaikymą teikiančio tėvo turtinė padėtis ir tik nustačius, jog ilgalaikėje perspektyvoje nėra pagrindo tikėtis, jog tėvas tinkamai vykdys ateityje pareigą teikti vaikui materialinį išlaikymą periodinėmis kas mėnesinėmis išmokomis, sprendžiama vaikui materialinį išlaikymą priteisti turtu.

Išanalizavus teismų praktiką matyti, jog dažniausiai reikalavimai pakeisti teismo sprendimu priteistą vaikui išlaikymą iš periodinių kas mėnesį mokamų išmokų į teikiamą išlaikymą turtu, grindžiami vaiko išlaikymo įsiskolinimu. Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, jog vaiko išlaikymo įsiskolinimo susidarymas gali būti traktuojamas kaip skolininko turtinės padėties pasikeitimas, sudarantis pagrindą peržiūrėti teikiamo išlaikymo būdą pagal CK 3.201 straipsnio 3 dalį [105]. Tačiau akcentuotina, jog ne bet koks vaiko išlaikymo įsiskolinimas sudaro pagrindą peržiūrėti teismo sprendimo priteisto vaiko išlaikymą formą – vaiko išlaikymo įsiskolinimo suma įvertinus šalių (tėvų) turtinę padėtį turi būti laikoma didelė. Be kita ko, turi būti vertinama, dėl kokių priežasčių susidarė vaiko išlaikymo įsiskolinimas bei kokį laiko tarpą jis tęsėsi. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-49-969/2017 pripažino, kad įvertinus šalių turtinę padėtį susidaręs 4633,92 Eur dydžio vaiko išlaikymo įsiskolinimas yra laikytinas pakankamai dideliu ir gali sudaryti pagrindą priteisti vaikui išlaikymą turtu, tačiau palaikė apeliacinės instancijos teismo nuomonę, jog bylą reikia grąžinti nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo, kadangi byloje nebuvo nustatytos vaiko išlaikymo įsiskolinimo susidarymo priežastys. Kasacinio teismo nuomone, nustačius, kad vaiko išlaikymo įsiskolinimas susidarė dėl to, jog atsakovas laikinai „neturi nuolatinių pajamų dėl objektyvių

[105] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-96/2003.

priežasčių, susijusių su naujo darbo paieškomis, persikvalifikavimu, laikinu sveikatos sutrikimu, tikėtina, kad jis tokias pajamas turės ateityje, o tai savo ruožtu galėtų būti vienas iš argumentų sprendžiant dėl vaiko poreikius labiausiai atitinkančios išlaikymo formos“. Pavyzdžiui kitoje kasacinėje nutartyje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog vaiko išlaikymo įsiskolinimas buvo trumpalaikis, kad vaikų tėvas dirba, gauna pastovias pajamas, artimiausiu metu gaus dar ir valstybinę pensiją, be to, turi paklausią šalutinę specialybę, sprendė, jog nėra pagrindo laikyti, kad vaikų tėvas negali teikti išlaikymo vaikui mokamo periodinėmis kas mėnesį išmokomus, dėl ko sprendė vaiko išlaikymo formos nepakeisti[106]. Taigi, galima daryti pagrįstą išvadą, jog net ir nustačius vaiko išlaikymo įsiskolinimo susidarymą kaip savarankišką pagrindą pakeisti teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymo formą, pagrindas pakeisti vaiko išlaikymo formą atsirastų tik nustačius, kad teikti išlaikymą privalantis vaiko tėvas (motina) neturi nuolatinių pajamų, o iš bylos aplinkybių nėra pagrindo spręsti, kad ateityje išlaikymą periodinėmis išmokomis teikiantis tėvas (motina) tinkamai vykdys savo prievolę teikti vaikui išlaikymą periodinėmis kas mėnesinėmis išmokomis.

Civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-378/2017 vaiko motina, kuri nebuvo susituokusi su vaiko tėvu ir po sūnaus gimimo nebegyveno su juo, kreipėsi į teismą dėl išlaikymo vaikui ir įsiskolinimo priteisimo. Bylą nagrinėję teismai, nustatę abiejų tėvų turtinę padėtį, vaiko poreikius ir atsižvelgdami į konkrečios bylos aplinkybes, sprendė, kad vaiko tėvas turėtų teikti vaikui periodinėmis išmokomis 175 eurų išlaikymą per mėnesį. Sprendžiant išlaikymo skolos priteisimo klausimą, bylą nagrinėjusių teismų pozicijos išsiskyrė. Pagal bendrąją taisyklę, išlaikymo skola negali būti priteista daugiau nei už trejus paskutinius metus (CK 3 .200 straipsnis). Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai sumažino priteistino skolos išlaikymo dydį, motyvuodami tuo, kad vaiko motina, trejus metus nesikreipdama dėl išlaikymo vaikui priteisimo, turėjo pakankamai lėšų vaiko poreikiams tenkinti, todėl jos prašomas priteisti skolos dydis yra nepagrįstai didelis. Kasacinis teismas su tokia teismų pozicija nesutiko ir nurodė, kad vaiko motina nesikreipė į vaiko tėvą, kad šis prisidėtų prie nepilnamečio sūnaus išlaikymo, tačiau ši aplinkybė savaime nereiškia, kad vaiko poreikiai buvo mažesni. Vien ta aplinkybė, jog vienas iš tėvų, su kuriuo gyvena nepilnametis vaikas, ilgą laiką nereikalauja išlaikymo vaikui iš antrojo tėvo ir vaiką išlaiko vienas, pati savaime nėra pagrindas mažinti išlaikymo įsiskolinimą, nes išlaikymui gautinos lėšos yra vaiko, o ne tėvo (motinos) nuosavybė. Be to, teismas sprendė, kad išlaikymo skola negali būti išieškota daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pateikimo dienos (CK 3 .200 straipsnis), t. y. būtent ieškinio priėmimo teisme diena yra momentas, iki kurio už trejus metus gali būti priteisiama išlaikymo skola.

[106] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-501-687/2018.

Taigi, vien ta aplinkybė, kad vienas iš tėvų, su kuriuo gyvena nepilnametis vaikas, ilgą laiką nereikalauja išlaikymo vaikui iš antrojo tėvo ir vaiką išlaiko vienas, pati savaime nėra pagrindas mažinti išlaikymo įsiskolinimą, nes išlaikymui gautinos lėšos yra vaiko, o ne tėvo (motinos) nuosavybė.

Be kita ko, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sprendžiant pakeisti vaikui priteistą išlaikymą periodinėmis kas mėnesinėmis išmokomis į išlaikymo formą turtu, vertinama ne tik materialinė išlaikymą teikiančio tėvo galimybės teikti vaikui išlaikymą periodinėmis išmokomis, bet taip pat vertinama ir galimo priteisti turto rūšis, tėvo (motinos) gebėjimas tvarkyti priteistiną turtą, būsimos turto išlaikymo išlaidos, turto likvidumas ir kita. Išlaikymui priteistą turtą uzufrukto teise valdo tėvas, su kuriuo lieka gyventi vaikas (CK 3.190 straipsnio 1 dalis). Išlaikymą tvarkantis asmuo šį turtą turi tvarkyti kaip apdairus, rūpestingas ir atidus žmogus. Be kita ko, vertinama, ar išlaikymą tvarkantis asmuo turės pakankamas pajamas išlaikyti turtą ir teikti vaikui reikalingą išlaikymą jo kasdieniniams poreikiams nustatoma. Jei nustatoma, jog išlaikymą tvarkančio asmens pajamos nėra pakankamos turtui išlaikyti bei papildomai teikti vaikui išlaikymą, keliamas klausimas, kokios galimybės gauti iš šio turto pajamas, t. y. ar galima šį turtą nuomoti, parduoti ir kt. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. e3K-3-501-587/2018 kritiškai vertino ieškovės galimybes tvarkyti vaikams priteistą turtą bei iš jo gauti pajamas ir kartu išlaikyti vaikus. Kasacinis teismas nustatė, jog ieškovė niekur nedirba, jos pajamas bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme sudarė išmokos už vaikus, nedarbo draudimo išmoka. Taigi teismas nenustatė, iš kokių lėšų ieškovė galėtų išlaikyti vaikus priteisus išlaikymą turtu, o ieškovės motyvus neva ji žemės sklypą nuomos iš ko gaus pastovias pajamas vertino kaip nepagrįstus ir neįrodytus. Iš minėto taip pat galima daryti išvadą, jog nepaisant to, kad teismo vaidmuo šios kategorijos bylose yra aktyvus, vis tik šalys yra įpareigotos įrodyti reiškiamų reikalavimų pagrįstumą (CPK 178 straipsnis).

Kaip jau buvo minėta, būtina atsižvelgti ir į norimo prisiteisti turto pobūdį. Pavyzdžiui Klaipėdos apygardos teismo išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. e2A-191-616/2019 ieškovė siekė pakeisti vaikams priteistą išlaikymą iš periodinių kas mėnesinių išmokų į išlaikymą turtu motyvuodama išlaikymo įsiskolinimu susidarymu, piktybišku išlaikymo neteikimu bei tuo, kad norimame priteisti turte ji gyvena su vaikais bei jį išlaiko. Teismas nustatė, jog norimas prisiteisti turtas bendrosios dalinės nuosavybės teise valdomas abiejų tėvų, tačiau atsakovas (išlaikymą turintis teikti asmuo) prie buto išlaikymo visiškai neprisideda. Be kita ko, teismas nustatė, jog atsakovo pajamos nėra didelės ir jis turi kitų išlaikytinių, o antstolis per ilgą laiką sugebėjo išieškoti tik mažą dalį susidariusio vaikų išlaikymo įsiskolinimo, dėl ko sprendė, kad pagrįsta priteisti išlaikymą vaikams turtu, juolab atsižvelgiant į tai, kad tokiu būdu vaikams bus užtikrinta jų teisė į

gyvenamąjį būstą. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, jog tokio pobūdžio bylų, kuomet po santuokos nutraukimo gyvenamasis būstas liko abiem iš tėvų, o vėliau tėvas, su kuriuo liko gyventi vaikas, siekia įgyti kitą gyvenamojo būsto dalį per išlaikymo turtu institutą pasitaiko dažnai. Tačiau teismų praktikoje tokios situacijos yra tiriamos itin atidžiai. Teismų praktikoje įtvirtinta, jog tais atvejais, kai materialinį išlaikymą turintis teikti asmuo praranda turtą ar jo dalį, turi būti įvertinta, ar tokio asmens interesai nėra pernelyg pažeidžiami. Vienas esminių kriterijų nepriteisti vaiko išlaikymo turtu būtų faktinės aplinkybės, jog materialinį išlaikymą teikiantis asmuo kitos gyvenamosios vietos neturi[107]. Taigi, galima daryti išvadą, jog vaiko teisė į gyvenamąją vietą negalima būtų priešpastatoma materialinį išlaikymą teikiančio asmens ta pačiai teisei, o turi būti ieškoma interesų pusiausvyros.

Be abejo, būtina atsižvelgti ir į tai, ar norimas priteisti turtas nėra apsunkintas, suvaržytas, o jei yra, kokios galimybės disponuoti tokiu turtu. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo išnagrinėtoje civilinėje byloje Nr. e2-244-278/2019, ieškovė prašė teismo pakeisti vaikui priteisto išlaikymo formą iš periodinių kas mėnesinių išmokų į išlaikymą turtu, kuris yra įkeistas bankui. Atsakovas niekur nedirbo, gavo menkavertes pajamas iš pašalpos. Reikalavimą pakeisti išlaikymo formą ieškovė grindė tuo, kad nepaisant to, jog turtas įkeistas, ji galėtų jį nuomoti. Tačiau teismas tokio ieškovės reikalavimo netenkino akcentuodamas tai, jog turto perleidimas tretiesiems asmenims, tame tarpe ir išlaikymo teikėjui priklausančios dalies, vadovaujantis sutartinėmis nuostatomis galimas tik su įkaito davėju sutikimu, todėl nesant banko sutikimo, pažeistų materialines teisės normas, reglamentuojančias sutarties sąlygų pakeitimą, prieštarautų sandorio nuostatoms bei pažeistų trečiojo asmens – įkaito turėtojo, interesus (CK 3.189 straipsnio 2 dalis). Be kita ko, teismas įvertino ir tai, jog įkaito davėjo sutikimas reikalingas ir nuomai. Turto realizavimo galimybės ribotos, nes kredito sutartis ilgalaikė, o be įkaito davėjo sutikimo turtas negali būti realizuotas. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio nuostatos, jog be įkaito davėjo sutikimo negalima savo nuožiūra disponuoti turtu, yra įtvirtintos praktiškai visose būsto kredito sutartyse. Ir nors kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog siekiant apginti vaiko interesus turi būti taikomas toks teisinis gynybos būdas, kuris užtikrins, jog bus apsaugoti vaiko interesai, nepaisant to, ar dėl tokios gynybos atsiradę teisiniai padariniai ir bus nepalankūs kitiems asmenims[108], vis tik praktikoje ypač saugomi kredito įstaigų (bankų) interesai. Tokią išvadą pagrindžia tai, kad įkeistas turtas praktikoje priteisiamas vaikui kaip išlaikymas nesant įkaito davėjo sutikimo tik išimtiniais atvejais. Dažniausiai vertinama, jog toks turtas yra apsunkintas, suvaržytos galimybės juo disponuoti, kadangi reikalingi įkaito davėjo sutikimai, dėl ko tokio turto priteisimas neatitiktų vaiko interesų.

[107]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje J. J. v. P. J., bylos Nr. 3K-7-96/2003; Plungės apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 13 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-358-1054/2017.
[108] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2011.

Tačiau autoriaus įsitikinimu išvadą, jog kredito įstaigų (bankų) interesai iš esmės yra saugomi labiau nei vaiko patvirtina ne tik panašaus pobūdžio sprendimai teismų praktikoje, bet ir įstatymai. CPK 754 straipsnio 1 dalis numato, jog hipotekos kreditoriaus ir įkaito turėtojo reikalavimai iš įkeisto turto patenkinami be eilės, t. y. esant vaiko išlaikymo įsiskolinimui, šis reikalavimas bus tenkinamas paskesne eile nei įkaito davėjo. Autoriaus nuomone, tokiu būdu užtikrinamas šalies finansinio sektoriaus stabilumas, dėl ko pagrįstai teismų praktikoje tik išimtiniais atvejais be kredito ar įkaito davėjo sutikimo leidžiama perleisti įkeistą turtą, net jei jis ir perleidžiamas vaiko interesais.

Minėtina ir tai, kad tais atvejais, kai prašoma pakeisti vaikui teikiamo išlaikymo formą motyvuojant tuo, kad išlaikymą teikiamas asmuo netinkamai vykdo savo prievolę bei tikėtina, kad jos tinkamai nevykdys ir ateityje, galima imtis alternatyvių priemonių, o ne vien išlaikymo formos pakeitimo į išlaikymą turtu. CK 3.197 straipsnis numato, kad prireikus teismas, priimdamas sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, nustato tėvų (ar vieno iš jų) turtui priverstinį įkeitimą (hipoteką). Jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo nevykdomas, tai išieškoma iš įkeisto turto įstatymų nustatyta tvarka. Priverstinė hipoteka gali būti nustatoma tik tuomet, kai yra būtina užtikrinti teismo sprendimu patenkintus turtinius reikalavimus. Būtinumas turi būti pagrįstas objektyviomis aplinkybėmis, iš kurių matyti, kad nenustačius hipotekos teismo sprendimas nebus įvykdytas arba jo įvykdymas iš esmės pasunkės. Esant byloje nustatytoms faktinėms aplinkybėms, jog išlaikymą vaikams turintis teikti asmuo jo neteikia ir tikėtina ateityje neteiks, siekiant suderinti vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo principą kartu su vienu pamatiniu nuosavybės neliečiamumo principu, pirmiausia būtų galima taikyti švelnesnes priemones – priverstinę hipoteką išlaikymą turinčio teikti tėvo turtui. Pažymėtina, jog paprastai priverstinė hipoteka yra nustatoma kreditoriaus prašymu, tačiau šios kategorijos bylose priverstinė hipoteka gali būti nustatoma ir teismo, kadangi teismo vaidmuo yra aktyvus. Be abejo, kad šalis siekianti pakeisti išlaikymo formą turtu yra labiau suinteresuota turto įgijimu nei priverstinės hipotekos nustatymu turtui. Tačiau autoriaus nuomone, atsižvelgiant į tai, kad labiau vaiko interesus atitinka kas mėnesinių periodinių išmokų mokėjimas, teismai siekdami suderinti vaiko interesus kartu su nuosavybės neliečiamumo principu, dažniau savo iniciatyva turėtų taikyti šios kategorijos bylose priverstinę hipoteką, kadangi tokiu būdu išlaikymą turintis asmuo, siekdamas neprarasti turto, tikėtina imtųsi iniciatyvos teikti teismo priteistą išlaikymą periodinėmis išmokomis, o tokiu būdu būtų geriau apsaugoti ir vaiko interesai.

Praktikoje ieškinių, kuriais siekiama vaikui teismo sprendimu priteistą išlaikymo formą pakeisti iš periodinių kas mėnesinių išmokų į vienkartinę išmoką, sutinkama itin retai. Be kita ko, tokie reikalavimai dažniausiai netenkinami. Kaip jau buvo minėta, priteistas išlaikymas kas mėnesį

periodinėmis išmokomis geriausia atitinka vaiko interesus, o vienkartinė išmoka gali būti priteisiama tik tais atvejais, kai yra duomenys, kad išlaikymą teikiantis asmuo turi finansines galimybes šią vienkartinę išmoką sumokėti. Taigi, jei skolininkas finansiškai nėra pajėgus teikti periodinį kas mėnesinį išlaikymą, akivaizdu, kad bus nepajėgus ir sumokėti vienkartinę išmoką. Tuo tarpu vienkartinės išmokos išieškojimas gali užtrukti daug ilgiau, nei kad vyktų išlaikymo periodinėmis išmokos priverstinis išieškojimas.

Taip pat sunkiai įsivaizduojama ir situacija, kuomet būtų keliamas reikalavimas pakeisti vaikui priteisto išlaikymo formą iš vienkartinės išmokos į periodines mėnesines išmokas, kadangi tikėtina, jog jei tokį išlaikymą teikiantis asmuo nevykdytų šios prievolės, vienkartinė išmoka būtų išieškoma iš tokio asmens turto ar pajamų. Vis tik autoriaus nuomone galimos situacijos, kuomet atsirastų poreikis pakeisti nagrinėjamas išlaikymo formas. Lietuvos Respublikos vaiko išlaikymo išmokų įstatymas[109] (toliau – VŠIĮ) numato vaiko teisę gauti iš valstybės lėšų mokamą vaiko išlaikymo išmoką, jeigu vaikas ilgiau nei mėnesį negauna vaiko išlaikymo lėšų ar gauna tik dalį vaiko išlaikymo lėšų (VŠIĮ 2 straipsnio 2 punktas). Vaiko išlaikymo lėšos šiuo atveju yra lėšos skirtos vaikui išlaikyti, kurias privalo skirti asmuo pagal teismo sprendimą arba teismo patvirtintą vaiko išlaikymo sutartį ir kurios mokamos kiekvieną mėnesį (VŠIĮ 2 straipsnio 4 dalis). Pagal VŠIĮ 6 straipsnio 2 dalį, kai vaikas gauna dalį teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto vaiko išlaikymo lėšų, išmokų administratorius skiria ir moka teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatytos ir skolininko mokamos sumos skirtumą. Vaiko išlaikymo išmoka mokama kartą per mėnesį už praėjusį mėnesį. Taigi vadovaujantis minėtomis įstatymo nuostatomis, jeigu teismo sprendimu arba teismas patvirtina vaiko išlaikymą sutartimi vaikams nustatytas išlaikymas kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis, ir tėvai (arba vienas jų) nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus, šią pareigą perima valstybė. Atsižvelgiant į tai, kad vadovaujantis VŠIĮ nuostatomis valstybė perima pareigą išlaikyti vaiką tik tokiu atveju, jeigu vaikui išlaikymas priteisiamas periodinėmis kas mėnesį mokamomis išmokomis, byloje nustačius faktines aplinkybes, kad nėra galimybės išsiieškoti iš skolininko teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymą vienkartine išmoka bei nustačius, kad tėvo, su kuriuo nuolatinai gyvena vaikas, materialinė padėtis yra itin sunki ir nepakankama vaikui išlaikyti, būtų pagrindas pakeisti teismo sprendimu priteistą išlaikymą vienkartine išmoka į periodines kas mėnesines išmokas, nes tokiu būdu vaiką nuolatinai auginantis tėvas įgytų teisę į išmokas pagal VŠIĮ nuostatas bei būtų užtikrinta vaiko teisė bent į dalies jo kasdieninių poreikių patenkinimą kas mėnesį.

[109] Lietuvos Respublikos Vaiko išlaikymo išmokų įstatymas, Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 144-5464.

Minėtina ir tai, kad aukščiau aptartos VŠĮĮ nuostatos vėlgi patvirtina, jog Lietuvos Respublikoje vaiko išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas visais atvejais yra orientuotas į geriausių vaiko interesų principo įgyvendinimą. Valstybė teigdama paramą šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus, taip pat prisiimdama įsipareigojimą bent iš dalies įvykdyti išlaikymo prievolę už tėvus (arba viena už jų), kai jie šios pareigos nevykdo, dar kartą įtvirtina ne tik svarbą prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principo, bet taip pat prisiima savo kaip valstybės konstitucinę pareigą globoti šeimas, auginančias ir auklėjančius vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikiant joms paramą (Konstitucijos 38 str., 39 str.). Tačiau kaip pagrįstai atkreipė dėmesį I. Kudinavičiūtė - Michailovienė ir A. Maslauskaitė savo studijose, valstybė negali būti laikoma skolininkė vaiko išlaikymo prievolėje, kadangi prievolę išlaikyti nepilnamečius vaikus pirmiausia turi jų tėvai. Valstybės teikiama parama nėra pakankama užtikrinti vaiko poreikiams, kai šios prievolės nevykdo tėvai. Dėl šios priežasties valstybė turi imtis priemonių, kad užtikrintų, jog tėvai šią pareigą įvykdytų tinkamai. Tačiau šiai dienai Lietuvoje įtvirtintas teisinis reglamentavimas nenumato pakankamai griežtų sankcijų už šios prievolės nevykdymą. Dar daugiau, ir pati valstybė palyginus su kitomis šalimis, turinčiomis analogiškus fondus, iš kurių valstybė skiria išmokas vaikams, kurių tėvai šios prievolės nevykdo, procentiškai išsiieško tik mažą dalį skolų iš tėvų, už kuriuos vaiko išlaikymo prievolę įvykdė valstybė. Tokiu būdu valstybė vėlgi skatina tėvus netinkamai vykdyti savo išlaikymo prievolę jų nepilnamečiams vaikams, kas grubiai pažeidžia vaiko interesus atsižvelgiant į tai, kad valstybė neturi finansinių pajėgumų už tėvus vykdyti vaiko išlaikymo prievolės tokia apimtimi, kad būtų visapusiškai užtikrinti vaiko poreikiai[110].

[110] I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, A. Maslauskaitė. *Children's Maintenance Fund in Lithuania: Legal and Sociological Aspects of its Activities*// The International Survey of Family Law (General editor: Prof.Bill Atkin) – Bristol: Jordan Publishing, 2016, ISBN 978-1-78473-217-2, p. 310.

# IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra suformavęs nuostatą, jog tėvų prievolė išlaikyti savo vaikus yra absoliuti, t. y. nepriklausomai nuo to, ar vaikas gimė susituokusiems ar nesusituokusiems tėvams, ar vaiko tėvai gyvena kartu (santuokoje, partnerystėje ir pan.) ar atskirai, vaikas atskirtas nuo tėvų ar apribota jų valdžia (išskyrus vaiko įvaikinimą), tėvai (kiekvienas jų) turi teikti išlaikymą. Tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo šias pareigas vykdyti tinkamai. Materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra tinkamo išlaikymo forma ir dydis, tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai.
2. Teismas gali sumažinti arba padidinti priteisto išlaikymo dydį pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis. Pavyzdžiui, išlaikymo dydis gali būti sumažinamas, jei vieno iš tėvų sumažėjo gaunamos pajamos, tuo tarpu priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas, jei atsirado papildomos vaiko priežiūros išlaidos (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra), arba sumažėjo atsakovo išlaikomų asmenų skaičius.
3. Pagrindiniai teisės principai, reglamentuojantys tėvų pareigą materialiai išlaikyti vaikus - prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, proporcingumo, lygiateisiškumo, vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas.
4. Teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, jog net ir nustačius esminį tėvų ar vieno iš jų turtinės padėties ar vaiko poreikių pokytį, tai dar savaime nelemia išlaikymo dydžio pakeitimo, nes šios aplinkybės turi būti įvertintos atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos prioriteto, tėvų ir vaikų teisių bei interesų pusiausvyros, tėvų valdžios lygybės principus. Teismų praktika taip pat įtvirtina nuostatą, jog tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą turtinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai pasirūpinti vaikais. Taip pat teismų praktikoje nėra įtvirtinto baigtinio sąrašo aplinkybių, kuriomis remiantis būtų pagrindas konstatuoti vaiko poreikių sumažėjimą arba padidėjimą. Kita vertus, galimybės įrodyti byloje vaiko poreikių sumažėjimą yra itin ribotos, nes vaikui augant jo poreikiai dažniausiai tik didėja. Vaikui priteisto išlaikymo sumažinimas tiesiogiai siejamas su vaiko poreikių patenkinimu mažesne apimtimi, dėl ko ribojant vaiko poreikius turi būti teikiamas prioritetas vaiko, o ne išlaikymą teikiančio asmens interesų gynimui.
5. Pagrindą konstatuoti vaiko poreikių padidėjimą sudaro šalies pragyvenimo lygio ir kainų augimas. Nors pagal teisės aktų reikalavimus priteistas išlaikymas yra indeksuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka, tačiau teismų praktikoje pripažįstama, jog indeksavimas nekompensuoja dėl išaugusių poreikių atsiradusių/padidėjusių išlaidų.

6. Asmuo kreipdamasis į teismą su reikalavimu pakeisti teismo sprendimu priteisto vaiko išlaikymo dydį (formą) gali remtis dviem pagrindais - esminis tėvų turtinės padėties arba vaiko poreikių pasikeitimas, arba vienu iš jų, t. y. įstatymas įtvirtina alternatyvius vaiko išlaikymo dydžio (formos) pakeitimo pagrindus, atitinkamai bent vieno iš šių pagrindų konstatavimas sudaro pagrindą pakeisti vaiko išlaikymo dydį ir formą.
7. Esminis pasikeitusios tėvų turtinės padėties ir (arba) vaiko poreikių pasikeitimas turi būti nustatytas laikotarpiu nuo teismo sprendimo, kuriuo vaikui buvo priteistas išlaikymas, įsiteisėjimo momento iki ieškinio, dėl vaiko išlaikymo (formos) pakeitimo, pateikimo teismui dienos. Vertinant tėvų turtinę padėtį, teismai privalo įvertinti tai, kokių priemonių tėvai ėmėsi, kad gautų atitinkančias savo amžių bei profesines galimybes pajamas, iš kurių būtų teikiamas išlaikymas vaikams, nes pareigos teikti vaikui išlaikymą nevykdymas negali būti pateisinamas gaunamomis minimaliomis pajamomis ar išlaikymo teikėjo nerūpestingu, nesąžiningu elgesiu. Visais atvejais visos abejonės dėl tėvų tikrosios turtinės padėties ir galėjimo teikti reikalaujamą išlaikymą turi būti vertinamos vaiko interesų naudai.
8. Teismų praktikoje prioritetas yra teikiamas vaiko išlaikymo priteisimui periodinėmis išmokomis, kadangi tokia išlaikymo forma garantuoja vaiko poreikiams patenkinti skirtų sumų teikimą kas mėnesį. Vaikui išlaikymas turtu ir vienkartine išmokama priteisiamas išimtiniais atvejais, dėl ko praktikoje daugiausiai ieškinių pasitaiko, kuriais prašome pakeisti vaiko išlaikymo formą iš kas mėnesį mokamų periodinių išmokų į išlaikymą turtu. Vaiko išlaikymo įsiskolinimo susidarymas gali būti traktuojamas kaip skolininko turtinės padėties pasikeitimas, sudarantis pagrindą peržiūrėti teikiamo išlaikymo būdą.
9. Vaikui reikalingo išlaikymo dydis jo būtiniems poreikiams patenkinti laikoma 1 MMA, tačiau šis dydis yra tik orientacinis, konkretus dydis turi būti nustatomas atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes.
10. Teismų praktikoje taip pat kyla ginčas, kaip vertinti „vaiko pinigus“. Tačiau autorius daro išvadą, kad valstybė skirdama paramą šeimoms „vaiko pinigų“ forma, gera valia mažina vaiko tėvams tenkančios išlaikymo pareigos naštą. Šie „vaiko pinigai“ yra tiesiogiai skirti patenkinti vaiko poreikiams. Todėl atsižvelgiant į tėvų valdžios lygybės principą, šia valstybės teikiamos paramos dalimi turi būti mažintina ir vaiko poreikių patenkinimo našta, o ne gerinama išmoką gaunančio tėvo materialinė padėtis.
11. Siūlyčiau papildyti CK 3.201 straipsnį nauja 4 dalimi: <Sumažintas priteisto vaikui išlaikymo dydis priteisiamas nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, kuriuo priteisiamas mažesnis išlaikymas> bei nauja 5 dalimi: <Padidintas priteisto vaikui išlaikymo dydis priteisiamas nuo to momento, kuomet vaikui tapo reikalingas didesnis išlaikymas>.
12. Siūlyčiau papildyti CK 3.192 straipsnį 4 dalimi: <Minimalus išlaikymo dydis užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas yra nemažesnis nei vieno mėnesio minimali alga, išskyrus atvejus, kuomet tokio

dydžio išlaikymo, dėl objektyvių priežasčių, negali teikti tėvai> bei 5 dalimi: <Išlaikymo dydis turi būti proporcingas laikui, kurį nepilnametis vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų. Tėvams dalinantis vaiko priežiūra ir išlaidomis lygiomis dalimis, nepilnamečiam vaikui išlaikymas nepriteistinas>.

# LITERATŪROS SĄRAŠAS


**Norminiai teisės aktai**

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios,1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.
4. Lietuvos Respublikos Vaiko išlaikymo išmokų įstatymas, Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 144-5464.
5. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, Valstybės žinios 89-1706, aktuali redakcija nuo 2020 01 01.
6. Vaiko teisių konvencija, Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.
7. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501.
8. 1975 m. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso // Valstybės žinios. 1997, Nr. 60 – 1404.

**Specialioji literatūra**

1. Bakanas A. ir kiti, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras (Vilnius: Justitia, 2002).
2. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. *Civilinė teisė. Bendroji dalis.* Vilnius: Justitia, 2004. T. 1.
3. Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
4. Saulle M.R., Kojance F. The Rights of the child. International instruments. New York, 1995.
5. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/ LTU. - Vilnius, 2004.
6. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. T. VIII.
7. Vaišvila A. *Teisės teorija.* Vilnius: Justitia, 2004.

**Straipsniai**


1. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. , Jolanta Vėgelienė, *Vaikų išlaikymas: kai kurie aktualūs teoriniai ir praktiniai aspektai* // (2012). Jurisprudencija, Nr. 19 (1).
2. Kudinavičiūtė-Michailovienė I., Vėgelienė J., Child Maintenance: Several Topical Theoretical and Practical Aspects, Jurisprudencija, 2012.
3. Kudinavičiūtė-Michailovienė I., V. Šimkienė. The Child‘s Right to Maintenance: Criteria for Establishment of the Amount and Form of Maintenance in Lithuania// Family Law and Family Realities, Eleven International Publishing: The Hague, The Netherlands, 2019.
4. Kudinavičiūtė-Michailovienė I., A. Maslauskaitė. Children’s Maintenance Fund in Lithuania: Legal and Sociological Aspects of its Activities// The International Survey of Family Law (General editor: Prof.Bill Atkin) – Bristol: Jordan Publishing, 2016.
5. Sagatys G., *Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai*, Jurisprudencija, 2005, t1 (63).
6. Stripeikienė J. *Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema* // Jurisprudencija. 2003, Nr.42 (34).
7. Šimonis M., Januškienė J. *Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje* // Teisės problemos. 2001, Nr. 4.


**Teismų praktika**


1. Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas //Valstybės žinios, 1996, Nr. 9-228.
2. LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
3. LAT senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymo taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-96/2003.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286/2004.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2005.

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2005.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-620/2005.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-79/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2006.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-345/2006.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-628/2006.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 8 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-77/2008.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2008.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2009.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/200.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2009.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-71/2010.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2010.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2010.

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2011.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2011.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2011.
27. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2011.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-24/2013.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2013.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2014.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2014.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27-686/2015.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2015.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209-916/2016.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2016.
38. Vilniaus miesto apygardos teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-545-580/2017.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42-687/2017.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-378/2017.

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-687/2018.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-70-969/2018.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-313/2018.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-501-687/2018.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-501-687/2018.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-279-969/2019.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-164-687/2020.
49. Vilniaus miesto apygardos teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1469-340/2019.
50. Kauno apygardos teismo 2019 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-439-221/2019.
51. Kauno apygardos teismo 2019 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-616-221/2019.
52. Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-379-227/2019.
53. Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1852-601/2018.
54. Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1711-221/2019.
55. Plungės apylinkės teismo 2017 m. gruodžio 13 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-358-1054/2017.
56. Kauno apylinkės teismo 2018 m. kovo 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-2021-944/2018.
57. Kauno apylinkės teismo 2018 m. gruodžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-1622-848/2018.

58. Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-3849-876/2019.
59. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2019 m. spalio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-6099-1032/2019.
60. Alytaus apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-6069-922/2019.
61. Europos Žmogaus teisių teismo byla *Marckx v. Belgija* Nr. 6833/74, 1979 m.

**Internetiniai šaltiniai**

https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=1ee92de2-486b-4ac1-b1b1-6a3bee51de33#/ (žiūrėta 2020 03 18).

# ANOTACIJA

Magistro darbo analizė atskleidžia ir šios darbo temos aktualumą bei svarbą. Mokslinių straipsnių, teismų praktikos analizė rodo, kad tiek mokslo darbuose, tiek teismų praktikoje dažniausiai paliečiama vien vaikų išlaikymo problematika. Darbas naujas ir originalus tuo, jog nagrinėjamos vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo problemos, sietinos su minimalios mėnesinės algos kriterijaus interpretacija bei analizuojami „vaiko pinigai“ priskirtini prie pinigų sumos, kuria yra tenkinami vaiko poreikiai.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo kriterijus bei jų taikymo pagrįstumą, siekiant identifikuoti problemas dėl teisės normų aiškinimo teismų praktikoje.

Atlikus tyrimą darytina išvada, kad vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas ne visada atitinka geriausių vaiko interesų principą.

Reikšminiai žodžiai: vaikų išlaikymas, tėvų pareiga išlaikyti vaiką, išlaikymo dydžio ir formos pakeitimas, teismų praktika.

# ANOTATION

The analysis of the master's thesis also reveals the relevance and importance of this topic. The analysis of scientific articles and court practice shows that both in research papers and court practice, the issue of child support alone is usually touched upon. The work is new and original in that it examines the problems of changing the amount and form of child support related to the interpretation of the minimum monthly wage criterion and analyzes the "child money" as the amount of money that meets the child's needs.

The study concludes that the legal regulation of changing the amount and form of child support is not always in accordance with the principle of the best interests of the child.

Keywords: child support, parental responsibility for child maintenance, change in the amount and form of maintenance, case law.

# SANTRAUKA


**Vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimas Lietuvos teismų praktikoje**

Šio darbo tikslas atskleisti vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo kriterijus bei jų taikymo pagrįstumą, kartu siekiant identifikuoti problemas dėl teisės normų aiškinimo teismų praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

- Atskleisti vaiko teisės į išlaikymą sampratą, vaikų išlaikymo dydžio ir formos nustatymo bei pakeitimo ypatumus.
- Aptarti vaikų išlaikymo bendruosius principus.
- Ištirti kaip vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo normos taikomos Lietuvos teismų praktikoje.
- Įvertinti esminius vaiko poreikių bei tėvų turtinės padėties pasikeitimo pagrindus.
- Nustatyti vaikų išlaikymo dydžio ir formos ypatumus, taikant išlaikymo dydžio sumažinimą bei padidinimą bei sprendžiant dėl išlaikymo įsiskolinimo kaip pagrindą pakeisti išlaikymo formą.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai bei išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama vaiko teisė į išlaikymą, išlaikymo atsiradimo bei pasibaigimo momentas. Antrajame skyriuje nagrinėjami vaikų išlaikymo dydžio nustatymo ypatumai, analizuojami teisės principai, reglamentuojantys tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus. Trečiajame skyriuje analizuojama išlaikymo išraiškos - dydžio ir formos pakeitimo ypatumai bei aplinkybės moksliniuose straipsniuose, o taip pat nagrinėjamas vaiko išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas bei įstatymo normų taikymas teismų praktikoje. Darbe analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių instancijų teismų praktika nuo 2003 iki 2020 metų.

Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino, kad vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo teisinis reglamentavimas ne visada atitinka geriausių vaiko interesų principą.

# SUMMARY

## Changing the Amount and the Form og the Children‘s Maintance in Lithuanian case law

The aim of this work is to reveal the criteria for changing the amount and form of child support and the justification for their application, while identifying problems with the interpretation of legal norms in court practice.

Research tasks:

• To reveal the concept of the child's right to maintenance, the peculiarities of determining and changing the amount and form of child support.

• Discuss the general principles of child support.

• To investigate how the norms of changing the amount and form of child support are applied in the practice of Lithuanian courts.

• Assess the essential grounds for the child's needs and the change in the parents' property situation.

• To determine the peculiarities of the amount and form of child support, applying the reduction and increase of the amount of maintenance and deciding on the maintenance debt as a basis for changing the form of maintenance.

The work consists of an introduction, three chapters and conclusions and suggestions. The first chapter deals with the child's right to maintenance, the moment of occurrence and termination of maintenance. The second chapter examines the peculiarities of determining the amount of child support, analyzes the legal principles governing the obligation of parents to maintain their children. The third chapter analyzes the peculiarities and circumstances of maintenance expression - change of size and form in scientific articles, as well as examines the legal regulation of change in the amount and form of child support and the application of legal norms in court practice. The paper analyzes the practice of the Supreme Court of Lithuania and lower courts from 2003 to 2020.

The aim of the research is to reveal the criteria for changing the amount and form of child support and the justification of their application in order to identify problems with the interpretation of legal norms in court practice.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

# PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020 - 04 - 20
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Studentas (-ė) Indrius Bolisas,

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„ Vaikų išlaikymo dydžio ir formos pakeitimas Lietuvos teismų praktikoje“ :

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

*(parašas)* *(vardas, pavardė)*